

100 GODINA UDRUŽENJA ILMIJJE

GLASILA UDRUŽENJA - IZBOR TEKSTOVA

28. septembra 2012. godine obilježen je jubilej stogodišnjice postojanja Udruženja ilmijje, koje je formirano kao staleško udruženje vjerskih službenika prvenstveno imama, hatiba i muallima, zatim muderrisa i vjeroučitelja/ica, te onih koji prihvataju programske ciljeve Udruženja.

Tokom cijelog stoljeća u različitim periodima Udruženja ilmijje je izdavalo svoja glasila: *Muallim*, *Misbah*, *Jeni Misbah*, *El-Hidaje*, *Takvim*, *Preporod*, *Muallim* (drugi period), te *Novi Muallim* (treći period) koji je takođe kao časopis Udruženja ilmijje pokrenut 2000. godine.

U povodu stogodišnjice Udruženja ilmijje u ovom broju donosimo izbor tekstova objavljenih u glasilima Udruženja. S obzirom da smo izbor tekstova iz *Muallima* (sva tri perioda) već ranije objavili u Novom Muallimu broj 44., u ovom izboru *Muallim* je izostavljen.

Transliteraciju tekstova iz *Misbaha* i *Jeni Misbaha*, koje ovdje objavljujemo, s arebice na latinicu sačinio je Avdija Hasanović.

MISBAH 1912-1914.

MISBAH Godina I

Broj: 1-2

Sarajevo, zil-hidždže 1330 - oktobar 1912.

ZAPISNIK

Konstituirajuće Skupštine „Udruženja bosanskohercegovačke ilmije“, držane dana 16. ševala 1330. (28. septembra 1912.) u desnom denahu Careve džamije u Sarajevu.

Skupštini je prisutno oko 100 članova hodžinskog staleža iz raznih krajeva Bosne i Hercegovine. U 10 i tri četvrtine saata-alafranga, otvara Skupštinu g. Omer ef. Zukanović, predsjednik Privremenog odbora, pozdravlja skupštinare i zahvaljuje im se na posjeti, predlaže da se izabere predsjedatelj Skupštini, 2 perovođa i 2 verifikatora. Korkut Sakib ef. pozivajući se na društvena Pravila, veli da treba samo jedan perovođa, a tri verifikatora, na to bi izabran za predsjedatelja hadži Muhamed Džemaludin ef. Čaušević, za perovođu Muhamed Seid ef. Serdarević, a za verifikatore: Salim ef. Muftić, Ismail ef. Bukvica i Omer ef. Zukanović.

Čaušević kao član privremenog Odbora uzima riječ i u ime Odbora ispričava se Skupštini glede toga zašto nije prije sazvana ova Skupština, budući da su Pravila još u mjesecu aprilu bila od Vlade odobrena. Veli da je po zaključku pređašnje Skupštine trebalo Pravila najprije štampati, i to arebicom, a to da se zbog štrajkova u štamparijama nije moglo učiniti, na vodi i druge tehničke poteškoće u Islamskoj štampariji, s kojih je i nakon prestanka štrajka bilo onemogućeno da se Pravila i druge potrebne stvari brzo štampaju. Spominje i sastanak hodžinske izborne kurije, što da je, također, pridonijelo otezanju sa sazivom Skupštine; obrazlaže zaključak Odbora po kojem da se štampana Pravila ne dijele besplatno, nego da se prodaju. Napominje da imade do sada upisanih članova 670, a ukupljenog novca, prema se – veli – nije smjelo do sada novac sakupljati – 1900 kruna. Predlaže Skupštini da izabere stalan

odbor udruženja koji da se sastoji od 22 lica, 10 iz Sarajeva a 12 iz ostalih mjesta Herceg-Bosne, kako bi na svako okružje otpalo po dvojica. Moli da Skupština njega poštedi u izboru ističući neke stvari, s kojih da neće moći valjano vršiti odborničke dužnosti.

Alajbegović uzima riječ i govori kako Čaušević u smislu jednodušne želje sve ilmije, a naročito na Skupštini prisutne, mora doći u Odbor, i to na čelo njegovo.

Korkut uzima riječ i pozivajući se na neuspjeh u dosadanjem radu glede sastava liste kandidata za Odbor, traži da se izabere Odbor adhoc, iz svakog okružja po jedan, a iz Sarajeva tri čovjeka, taj Odbor da sastavi listu koju da predloži Skupštini i ova da je odobri. Na taj će se način, veli, najlakše i najbrže provesti izbor Odbora. Nakon što se izabere Odbor adhoc, neka se Skupština odgodi za jedan sat!

Maglajlić podupire Korkutov predlog s dodatkom da se tome Odboru unaprijed dade bezuvjetno povjerenje. Karabeg ističe potrebu sjedinjenja ilmije u svemu, pa i tako i u biranju Odbora. Slaže se sa Korkutom uz isti dodatak Maglajlićev. Ali Riza ef. Proho slaže se također sa Korkutom, ali traži da se u taj izborni Odbor odaberu ljudi postariji koji su ehli takva. Na ove zadnje riječi govornikove nastaju prigovori s raznih strana. Naročito Korkut žestoko prigovara, veleći da ne dopušta da ga iko s toga gledišta ocjenjuje.

Korkutov je predlog primljen. Pristupa se izboru Odbora adhoc. Aklamacijom su izabrani, za banjalučko okružje: hadži hafiz Ibrahim ef. Maglajlić; za mostarsko: hadži Salih ef. Alajbegović; za travničko: Muhamed ef. Serdarević; za tuzlansko: Abid ef. Sadiković; za bihačko: hadži Jusuf ef. Jahić, a za sarajevsko: hadži Muhamed Džemaludin ef. Čaušević. Kad se je htjelo birati trojicu za grad Sarajevo, zbog nesporazuma u kandidatima nastala je buka i galama. Za to Skupština zaključuje da se oni skupštinari koji pripadaju Sarajevu i njegovu okružju povuku na stranu i da sami biraju 3 lica. Skupština

je za to vrijeme odgođena. Nakon polusatnog, dosta žestokog i bučnog vijećanja sarajevskih izbornika u džamiji, nastavlja se Skupština i predsjedatelj izjavljuje da su sporazumno izabrani za Sarajevo Salim ef. Muftić i hadži hafiz Šakir ef. Pandža, dok se o osobi trećeg kandidata nije mogao ni na kakav način postignuti sporazum.

Korkut uzima riječ i izjavljuje da povlači svoj predlog, u smislu kojeg je trebalo za Sarajevo birati trojicu. Traži da se izabrana dvojica prime i da se Skupština s njima zadovolji. Prima se.

U 11 i tri četvrtine saata, predsjedatelj Skupštinu odgađa do 4 sata po podne. Pozivlje Odbor adhoc da u 2 sata po podne dođe na vijećanje.

Skupština se u 4. sata nastavlja. Korkut ističe da drži kako imade u Skupštini i nečlanova. Traži da se odstrane; nekolicina tih nečlanova najavljuje svoje članstvo i upisuje se u Društvo.

Stiglo je na Skupštinu više brzojava. Predsjedatelj moli Korkuta da ih pročita, što on i čini. Brzojavi su iz: Mostara, Vlasenice, Brčkog, Goražda, Bijeljine, Starog majdana, Jajca i Brezova polja (kod Brčkog), iz samog Brčkog ih je osam, od kojih je jedan od džematskog medžlisa, a jedan opet od Kotarskog vakufskog povjerenstva.

Predsjedatelj zatim izvješćuje o rezultatu rada izbornog odbora, kaže da su za pojedina okružja izabrani ovi – za Sarajevo: Abdulhamid ef. Muftić, muderis u Foči i hadži hafiz Husni ef. Numanagić, muderis u Visokom; za Mostar: hadži Salih ef. Alajbegović, muderis i hadži Muhamed ef. Kurt, muderis – oba iz Mostara; za Banjaluku: hadži hafiz Ibrahim Hilmi ef. Maglajlić, muderis i upravitelj rušdije i hafiz Bekir ef. Fejzagić, vjeroučitelj realke – oba u Banjoj Luci; za Travnik: hadži Ali ef. Babaahmedović, umirovljeni kadija u Zenici i Muhamed Ševket ef. Kurt, muderis u Travniku; za Tuzlu: Arif ef. Mehinagić, umirovljeni kadija u Gračanici i hafiz Salih ef. Hadžiegrić, kadija u Brčkom; za Bihać: hadži Jusuf Zija ef. Jahić, muftija i hadži hafiz Ibrahim ef. Redžić, kadija – oba u Bišću. Glede ovih kandidata veli predsjedatelj, Odbor se je brzo i lahko sporazumio, ali glede desetorice sarajevskih tako nije bilo; što više u osobi desetog kandidata nije se mogao nikako sporazumjeti. Nabraja

devetericu sporazumno označenih kandidata: hadži Džemaludin ef. Čaušević; Muhamed ef. Serdarević; Muhamed ef. Tufo; Salim ef. Muftić; Salih ef. Svrzo; Mustafa ef. Tulić; Ahmed ef. Burek; Aliriza ef. Proho i hadži hafiz Šakir ef. Pandža. Za 1, 2, 4, 5 i 6, veli da su izabrani jednoglasno, a ostali da su izabrani većinom glasova. Za prvu sedmericu je Skupština na upit predsjedatelja odgovorila da prima, dok su glede posljednje dvojice nastali prigovori. Neki viču primamo ih, a drugi ne primamo. Nastao je žamor. Neki hoće da govore, ali se ne čuje zbog galame. Serdarević se domognuvši riječi predlaže da se tri kandidata biraju tajnim glasanjem, ceduljama, budući da Odbor adhoc nije mogao nikako označiti jednog i tako popuniti listu i budući da i dvojicu između istaknutih, Skupština ne prima jednoglasno. Prigovori. Korkut traži da se sav Odbor bira ponovno, glasanjem, motivišući to time da jer Odbor nije izišao s čitavom listom i tako nije mogao da ispuni povjereni mu zadatak i Skupštinu zadovolji, nije Skupštinu učinio ni obaveznom da prihvati njegovu krnjavu listu. Karabeg je odlučno protiv Korkutova predloga. Maglajlić se, naprotiv, s predlogom slaže. Nastaje užasna buka. Serdarević izjavljuje da nema ništa protiv toga, da se nanovo cio odbor bira, što više drži da je poimenično tajno glasanje najpravednije, jer da će na taj način svak birati onoga ko mu je najpovoljniji. Opet silna buka. Korkut zahtjeva glasanje, jer – veli – imade više od jedne desetine skupština, koji su protivni aklamaciji. Traži da se to konstatira. Predsjednik konstatuje da je zbilja više od jednu desetinu prisutnih protiv na aklamaciji. Naposljetku se donosi zaključak da se cio Odbor bira ponovo i to cjeduljama.

Pristupa se glasanju. Serdarević prisutnim podjeljuje cjedulje. Pošto su ispunjene, Serdarević ih je pokupio. Za sekretare su izabrani Ibrahim ef. Sarić; Omer ef. Kapić; hafiz Muhamed ef. Jakić i Osman ef. Sikirić. Predsjednik daje pauzu od 20 minuta.

U sati 6 i jednu četvrtinu nastavlja se Skupština. Predsjedatelj pita: Ili ćemo Skupštinu nastaviti i preći na točku «Eventualije», ili ćemo je odgoditi do sutra, da pričekamo rezultat? Budući da bi neki skupštinari radi bili sutra rano vratiti se kućama, zaključuje se da se Skupština ne odgađa.

Alajbegović hadži Salih ef. iz Mostara, Ali ef. Abdurrezak iz Sarajeva i Džumhur Abdusselam ef. iz Konjica, podnijeli su rezoluciju protiv imenovanja Osmana Hadžića za upravitelja Mektebi nuvaba, koja je priložena ovome zapisniku pod broj 1. Rezolucija je pročitana i prihvaćena jednoglasno.

Kapić Omer ef. iz Brčkog čita rezoluciju brčanske uleme, donešenu dne 15. septembra 1912. Pita: Slaže li se Skupština sa sadržajem rezolucije? Glasovi – Slažemo. Korkut ističe da ne bi bilo munasib da se ova rezolucija umnaža, niti da Skupština donosi o njoj kakav zaključak, osim utoliko da se ustupi Odboru Džemijjeti ilmije na uredovanje. U tome smislu podnosi predlog koji Skupština prihvaća. Spomenuta rezolucija je također priložena ovome zapisniku i to pod broj 2.

Korkut pita: «Je li Privremeni odbor načinio škicu društvenog proračuna». Predsjedatelj odgovara da jest i podjeljuje riječ Serdareviću.

Serdarević kaže, iako u ovome slučaju tj. prije nego se Društvo konstituiše, nije moguće izraditi proračun u pravom smislu te riječi, ipak je Odbor i to pitanje pretresao. Predviđaju se, veli, dohodci, čijim se vrelima sad-zasad mogu označiti samo članarine i pretplate u iznosu od 12.500 (dvanaest hiljada) kruna; od članarine 6.000, a od pretplate isto toliko. Izdaci bi, pak, izgledali ovako: kirija za kancelariju 600 kruna; paušal i namještaj za kancelariju 800 K; plata podvornika 600 K; za štampanje lista 4.000 K; za otpremu njegovu 600 K; plate osoblja Uredništva 4.000 K; izvanredni troškovi 500 K; svega 11.100 (jedanaest hiljada i stotinu) kruna. Po tome bi, veli, suficit iznosio 900 (devetstotina) kruna. Izvjestitelj obrazlaže pojedine stavke prihoda i rashoda i dodaje da je Odbor sastavljajući ovu škicu proračuna bio veoma skroman i svaku stavku svodio na minimum. Korkut traži da se stavka za kiriju kancelarije povisi na 1.200 (hiljadu i dvije stotine) kruna; isto tako i stavka „paušal i namještaj“. Stavka „plate osoblja Uredništva“ nek se podigne na 6.000 (šest hiljada) kruna. Predlagáč opravdava svoje predloge. Serdarević pita da li Skupština odobrava proračun u smislu Korkutovih predloga. Skupština odobrava. Ovom prilikom se je poveo razgovor o društvenom organu. Skupština

ističe jednodušnu želju da se s izdavanjem lista čim prije započne. Čaušević i Serdarević iznose velike poteškoće, s kojih da neće biti moguće da se ubrzo pokrene list. Najposlije se donosi zaključak da se apeluje na društveni Odbor da po svojoj dužnosti poradi kako bi se ova želja Skupštine po mogućnosti čim prije ostvarila.

Presjedatelj pita ima li ko šta još da govori o čemu ili da predlaže. Glasovi. Nema. Zaključimo Skupštinu.

Korkut predlaže zapisničku zahvalu članovima Privremenog odbora: hadži Džemaludin efendiji Čauševiću, Muhamed efendiji Serdareviću i ostalim. Predlog se jednoglasno usvaja. Na to predsjedatelj, zahvalivši se ponovno skupštinarima na posjeti i na povjerenju, zaključuje Skupštinu u 7 saata alafranga.

Predsjednik: Čaušević Muhamed Džemaludin
Perovođa: Muhamed Seid Serdarević

Verifikatori: Mufti Zade Salim, Zukanović
Omer Hulus, Bukvica Ismail

MISBAH Godina I

Broj: 3-4

Sarajevo, muharemu 1330 - decembar 1912.

Muhamed Seid Serdarević:

NAŠA ULEMA I NJEZINA ORGANIZACIJA

Nema sumnje da je položaj uleme, naročito današnje, veoma težak, odgovornost njezina velika, a zadatak ogroman. Sva ulema, razumije se – naša, izgledaše kao da to ništa nije osjećala ni uviđala ili bar za to da nije marila. Kao dokaz tome bijaše mrtvilo, nepomičnost, onaj dugački, a blaženi sanak, u koji se – rekao bi – bijaše udubila. Nalazeći se u takom halu, čini se, bijaše besćutna, pa mnogi povici s raznih strana, upereni protiv nje od strane njezinih prijatelja i neprijatelja, od strane rodoljuba ili ličnih interesečija ne mogahu ništa na to djelovati. Ovako je bar izgledalo, ne reagirajući ni na kakve napadaje, pa ni na one koji ni iz daleka ne zaslužuje, primala je na se krivicu i za one stvari, za koje ona nikada ne bijaše niti je mogla biti kriva. Doduše nije joj bilo lahko ni reagirati, niti se braniti, jer ne bijaše organizovana i

nije imala svoga glasila kroz koje bi mogla to činiti; okolnost da nije ni na što reagirala, da joj se šutnja uzimaše znakom priznanja s jedne strane i činjenica da se u njezinim redovima po onoj: «U svakom žitu imade kukolja, a u šenici najviše», zbilja nalazilo hodžinskog zvanja nedostojne čeljadi, koja je, ili kao fasci svojim ponašanjem blatili hodžinski stalež, ili kao nadrihodže naopako – ali bona fide – tumačila vjeru, ili napokon kao proletarci i lične interesečije, kazivala svijetu ono zašto je i sama znala, da to nije sud vjere.

Ova činjenica, s druge strane, doprinjela je opadanju njezina ugleda, za koji se držalo da je već na izdisaju.

U zadnje vrijeme se hodžinski stalež, rekao bi, počeo buditi i osvješćivati, počeo je da osjeća težinu svoga položaja, veličinu odgovornosti i potrebu boljeg ispunjavanja svoga zadatka. Kao dokaz tome služi nam staleška organizacija njihova i pokretanje svoga glasila; to nam jamči, da će odsele budnim okom pratiti razvoj događaja oko sebe, prema kojim po svome zvanju ne smije biti indiferentna, i da će po svojoj dužnosti voditi kontrolu nad javnim životom ovdašnjih muslimana, odnosno nad radom onih faktora koji su u svoje ruke uzeli vesla socijalnoga života islamskog elementa u Bosni i Hercegovini.

Da se i hodžinski stalež po primjeru drugih staleža organizuje, to je stvar sasvim opravdana i trebala je još i davno uslijediti. Ali zar prema onoj: «El-umuru merhunetun bievkatih», čekalo se dok stvar sazrije. U današnje vrijeme ni jedan stalež bez čvrste organizacije ne može ništa učiniti ni postići, a najmanje ulema, čiji je zadatak toliko golem i težak, da ga neudruženi pojedinci ni uz najbolju volju ne mogu ispunjavati.

A sad se dotaknimo pitanja – šta je zadaća uleme?

Zadaća njezina razabire se iz hadisi šerifa «El-ulema'u versetel-embija'i» i «El-ulema'u emnellahu 'ala halkihi».

Prvi hadisi šerif, što ga od Ebu Derda'a rivajet čine Ebu Davud, Tirmizi, Ibn Madždže i Ibn Habban, glasi: «Ulema su našljednici pejgambera», a drugi (rivajet su ga učinili Kada'i i ibn 'Asakir od hazreti

Enesa, r.a.): «Ulema su Božiji povjerenici nad njegovim stvorenjima (ljudima)».

Kad su ulema našljednici pejgambera, pita se – u čemu ih je ona naslijedila, u čemu se sastoji ona baština (miras) koja joj je od njiha pripanula? Je li ta baština materijalne naravi? Sigurno nije, to svi znademo. To je uostalom i sami Resulullah, s.a.v.s., izriješkom kazao, te njegove riječi koje imam Buhari donosi u svome Sahihu, glase: «Nahnu me'ašerul-embija' la nevrese, ma tereknahu fehuve sadekatun» - «Mi (naime, pejgamberi) ne ostavljamo nikome u našljedstvo, što god iza nas ostane, to je sadaka, treba sirotini ili u dobrotvorne svrhe podijeliti.»

Ulema našljeđuje od pejgambera znanje vjere i šerijata, njihovu zadaću u narodu i ona svojstva njihova, bez kojih se ta zadaća ne može ispunjavati, kao što je ustrajnost, strpljenje itd.

U mnogim kitabima se kao hadis navode ove riječi: «Ulema'u umeti ke-embijau beni israil»,¹ što će reći: «Ulema moga umeta je slična pejgamberima Izrailćana (Beni Israil) koji su im tumačili vjeru, Božije naredbe i ustanove u smislu šerijata Musapejgamberova i radili na tome da se te naredbe poštuju i vrše.»

Ti pejgamberi, naime, nijesu donosili nikakvih novih ustanova, kao što ni ulema iz umeta našega Pejgambera, s.a.v.s..

U Kur'anu kerimu je na više mjesta istaknut zadatak našega Pejgambera, s.a.v.s., za koji se on zauzima i nastoji da ga ostvari.

Evo me da iznesem dva-tri takova ajeta i da ih protumačim: **الشورى (٥٢) صراط مستقيم** - «A Ti, zaista, upućuješ na Pravi put,» **صراط الله الذي له ما في السموات وما في الأرض ألا إلى الله تصير الأمور (٥٣) الشورى 53.** “na Put Allahov, kome pripada sve što je na nebesima i sve što je na Zemlji. I, eto, Allahu će se sve vratiti!”

Ovaj ajet u slobodnom prevodu glasi: „Zaista ti, Poslaniče Moj, hidajet činiš (upućuješ) ljude u pravi

¹ Iako ne smijem jamčiti za autentičnost ovoga hadisa, ipak mu je smisao ispravan kad se protumači onako kako je ovdje protumačen. Dakle, «Ulema'u umeti ke-embijau beni israil fil-vezaifi (ej la fil-fadli, feinnehu la jeblega ve li deredžeten beni) ve fi tebligul-ahkami eš-šerijjeti elleti dža'e biha nebijuhum sahibu-ššerijati» - uostalom «mušebih (sličnost)» ne mora biti u svemu jednak «mušebih bihu».

put, put onoga Boga kojeg je sve što je u nebesima i u zemlji“.

Hidajet² k sirat mustekimu je, dakle, zadatak Pejgambere, koji je ostavljen u amanet i kao miras ulemi.

Drugi ajet veli: هو الذي بعث في الأميين رسولا منهم يتلو عليهم آياته ويزكيهم ويعلمهم الكتاب والحكمة وإن كانوا من قبل لفي ضلال مبين (٢) الجمعة “On je neukima poslao Poslanika, jednog između njih, da im ajete Njegove kazuje i da ih očisti i da ih Knjizi i mudrosti nauči, jer su prije bili u očitoj zabludi.” Ovaj ajet glasi: „On (Bog) je Onaj koji je među nepismene ljude opremio Poslanika iz njihove sredine, koji im uči naše ajete, uzgaja im srce i dušu (oplemenjuje ih) i poučava ih u onome što mu je Bog otkrio (objavio), kao i u onome do čega je čisti ljudski um došao pronasavši da je dobro; oni od prije, zaista, bijahu u očitoj bludnji.“

Podizati narod umno i prosvjećivati ga, tj. pružati mu zdrave prosvjete (što jasno proizlazi iz riječi يعلمهم الكتاب والحكمة , vidati njegove moralne rane i plemeniti mu srce i dušu (što izlazi iz riječi ويزكيهم , liječiti ga od raznih duševnih bolesti, kao što je krivovjerstvo, uzevši ovu riječ u širem smislu njezinu (što također iskazuje riječ ويزكيهم ; kratko rečeno – biti duhovni liječnik, uzgajatelj i prosvjetitelj naroda bijaše zadatak Resulullahov, s.a.v.s., koji je iza njega, po miranju, došao u dio ulemi.

Ajeti kerime: ادع إلى سبيل ربك بالحكمة والموعظة الحسنة وجدادهم بالتي هي أحسن إن ربك هو بمن ضل عن سبيله وهو أعلم بالمهتدين “Na put Gospodara svoga mudro i lijepim savjetom pozivaj i s njima ne najljepši način raspravljaj! Gospodar tvoj zna one koji su zalutali s puta Njegova, i On zna one koji su na Pravome putu.” – u slobodnom prevodu glasi: Zovi ljude k putu svoga Gospodara, služeći se pri tome umnim dokazima,

2 Riječ „Hidajet“ znači prvotno – upućivati i rukovoditi. Tričetiri su vrsti hidajeta, od kojih su jednom obdarene i životinje, to je takozvana „hidajet fatrijje“, ili kako bi mi rekli – nagon (instinkt), po kojem svako živinče trči za onim što mu je ugodno i za život potrebno, a bježi od pogibelji. Druga vrst hidajeta sastoji se u tome da čovjek upućuje drugoga na dobro služeći se pri tome nužnim sredstvima koja su mu na raspolaganju. Ova se vrst hidajeta (hidajeti teblig) misli u istaknutom ajetu. Treća vrsta hidajeta je pridržana Bogu, a to je istinsko (faktično) uvođenje u pravi put (hidajeti tevfik). U ajetu من يهدي من يشاء وهو الهدى من يهدي من يشاء وهو الهدى (٥١) القصص “Ti, doista, ne možeš uputiti na Pravi put onoga koga ti želiš uputiti, - Allah ukazuje na Pravi put onome kome On hoće, i On dobro zna one koji će Pravim putem poći.”, meram je ovaj hadis.

kojim ćeš ih uvjeriti o tome da je ono kuda ti zoveš pravi Božiji put, dalje - lijepim vazom i savjetima kojim ćeš omekšati njihova srca i učiniti ih sklonim da prime tvoju nauku i da se odazovu tvom pozivu. Napokon, pri raspravljanju i prepiranju s njima biraj najljepši i najzgodniji način i metodu!

Ko samo malo promisli, vidjeće da je zadatak uleme, koji im je od Pejgambere pripranuo kao miras, a koji je u najkraćim crtama označen u navedenim ajetima, veoma golem. Ko, opet, imade u vidu današnje vrijeme i prilike u njemu, priznaće da je ispunjavanje toga zadatka danas daleko teže, nego što je bilo nekad.

Ne traži se od uleme samo to da kaže – ovo valja, ono ne valja, ovamo hodite, a tamo ne idite, nego da poduzme sve mjere i upotrijebi sve sile kako da se njezin cilj ostvari i tako da svijet zbilja pođe pravim putem. Ajet: وما على الرسول إلا البلاغ المبين (١٨) العنكبوت “...a poslanik je jedino dužan da jasno obznani.” – (Nijesi dužan drugo, nego samo saopćiti), nipošto ne znači da se hazreti Pejgamber, a po tome i ulema, mogu ograničiti na prosto tumačenje onoga što valja i što ne valja, jer budući da je «kasr» u ajetu «kasr izafi», a ne «kasr hakiki», maksad je od toga «drugo», zašto se veli da se na njega dužnost ne proteže, hidajet (hidajet tevfik) i istinsko uvođenje u pravi put. Da gornji ajet ovo ne znači, vidi se i iz hadisi šerifa: «Men re»a minkum munkeren fel-jegirehu bijedihi in isteta»a...», koji kaže da nije dosta samo reći – nemoj to činiti jer to ne valja, nego da treba potegnuti za onim što će uistinu zlo otklonuti. Za hazreti Pejgambere, s.a.v.s., Stvoritelj, dž.š., veli: لقد جاءكم رسول من أنفسكم عزيز عليه ما عنتم حريص عليكم بالمؤمنين رءوف رحيم «Došao vam je Poslanik, jedan od vas, teško mu je što ćete na muke udariti, jedva čeka da Pravim putem podete, a prema vjernicima je blag i milostiv.» – što znači: «Zaista vam je došao (Božiji) Poslanik iz vaše sredine, kojem je teško kad panete u takvu (moralnu) bijedu i muku i koji je gramzljiv za vašim spašenjem, a prema vjernicima žalovit i milostiv.» Alejhiselam je ove svoje osjećaje, kao što svi znademo, i djelom potvrđivao, a nije bio samo mubelig. Da, pak, i ulema treba imati iste osjećaje, koje treba da i djelom zasnjeđoča, nije nužno ni isticati.

Bosansko-hercegovačka ulema odlučivši se na to da živo poradi na ispunjavanju svoga zadatka sporazumno je istaknula put kojim će pri tome ići, kao i sredstva kojim će se morati da služi (vidi društvena Pravila, član 2 i 3). Uvidjela je da se istaknuti zadatak ne može ispuniti ako se bude radilo na ponase i raštrkano, nego da treba složna rada i zajedničkog dogovora, jer više ljudi zajedno više znade i više može.

Ve minellahi el-avnu ve-ttevfik!

Husejn Hazim:

HODŽINSKA ORGANIZACIJA

Bilo je to prije proglašenja naše Vjersko-prosvjetne autonomije, pričaše mi to skoro jedan nuvablija, a ja se – veli – potrefio u jednom kotarskom mjestu za vrijeme polaganja vakufskih muhaseba.

Kasaba mi nije bila od prije poznata, pa čim sam se u hanu opremio, izađem da potražim mjesnog kadiju, da se s njime upoznam i preko njega uputim o prilikama muslimana u tome kraju.

Dođem nekako po naputku nekih nepoznatih mi ljudi, što sam ih u ganjku i basamacima velike konačke zgrade susretao, do predsooblja mehkemei šerijje. U predsooblju zatekoh podvornika koji mi pokazao jednu stolicu veleći mi da tu počekam dok se muhasebe svrše, pa da onda mogu ući kadiji u sobu.

Podvornik zatim ode, a ja kad sjedoh ugledah nekoliko hodža i još toliko drugih građana, gdje čekaju pred kadijinim vratima, valjda dok im dođe sura, pa da i oni uniđu.

Stanem promatrati te ljude. Jedni su u jagmili nekakvo duguljasto minderče bez naslona, pa su sjeli, a drugi koji su valjda kasnije došli, stoje, malko se kretaju i šapćući između se razgovaraju.

Po nošnji onih građana, što nijesu u hodžinskom kijafetu zaključim da su većinom sa sela, a valjda su i one hodže seoski imami, hatibi, vjeroučitelji i mekteb hodže, jer je malo koji bio obučen u džube ili kakvu stambolsku dugu setru.

Radi veće sigurnosti upitam jednog mladog hodžu, koji je po malo duž odaje šetao i došavši blizu mene, promatrao me, šta to oni tu čekaju i ko su ti

ljudi što nijesu hodžinski odjeveni. Danas imademo vakufske račune polagati pred vakufskim Povjerenstvom, a ovi ljudi, to su mutevelije pojedinih džemata, pa pošto su oni nepismeni, to im njihovi imami i druge hodže vode vakufske račune, te radi toga moraju zajedno dolaziti na muhasebu – razjasni mi mladi hodža.

„Pa to je baš lijepo“, upustih se ja s njim u razgovor. Tako barem hodže imadu priliku da se usput upute u vakufsku muamelu, dolaze u dodir s građanstvom pa upoznaju tako što narodu manjka, a onda sastajući se ovako sve hodže cijeloga kotara, mogu se sporazumijevati, kako bi se u nekim stvarima moglo narodu pomoći, kako bi se manjkavosti odstranile i narod uputio na uredan vjerski život.

„E, e, kad bi to sve tako moglo biti!“

„A zašto ne bi, zar to tako ovdje ne biva?“

„Sve bi to tako bilo lijepo i uprav tako bi trebalo da bude. Hodže bi baš trebale da budu pravi uzori i vodiči narodni, ali danas je naš narod tako daleko pao, da su mu hodže najzadnji stalež. Eto, vidjećeš i osvjedočićeš se. Čim jedan član vakufske komisije, koji su svi osim kadije i čaršijskog imama nepismeni ljudi, ovda naniže, ova će sva gomila hodža, što no se rekne – biti pa proći. Pripanu se nekako i smetu, još samo što od nekakva strahopočitanja ne počnu u ruku ljubiti. Mjesto da građani ispred hodža skaču na noge i da ih cijene i štiju. Ono, bezbeli, treba da cijene i oni one i oni one... ama, nijesam se, valjda, dobro izrazio... Biva, mjesto da građani hodže drže najčasnijim i najpribranijim staležom, to je nekako okrenuto strmoglav, pa su hodže spale na najniže grane!“

Mladi hodže efendija završi, a meni padoše na um riječi moga rahmetli oca, što mi je jednom po-davno nasihateći me nešto govorio. Sinko, kad dođeš u jedno mjesto, pa ga želiš upoznati i ustanoviti hal i stanje muslimana toga mjesta, pogledaj im najprije u hodže. Ako su im hodže u lijepu halu i u dobru stanju, onda je i ehaliya toga mjesta u dobru stanju i kod Boga, dž. Š., u hajr i šeref tefferu upisana, a ako su hodže slabog stanja, onda behme hal nešto ima što prijечи napretku toga mjesta! To razmišljajući, oči su mi hodale po hrpi prisutnih hodža u kadijinom pred-

soblju. I vidim pred sobom gomilu poderanu i jadno odjevenih ljudi. Skoro u svakog lice upalo i blijedo, iz očiju im čitaš samo bijedu i nevolju kao da je svaki zabrinut, kako li će dovoljno brašno halal putom pribaviti, da prehranjuje sebe i dječicu, a o mesu, jajima, pilićima ili kupovanju novog toplog od svijetle čohe džubeta, kao da nikakav ne smije ni misliti.

U jednog šalvara i nema, nego je po seoskom običaju košulju od debelog beza pustio po gaćama, pa se opasao nekakvim izbjedelim pojasom, koji je – vidi se po prisumićenim mjestima – bio nekada zelen, na plećima mu je kratki stari gunj, kao i u ostalih seljaka, te se samo po bijeloj ahmediji može raspoznati da je hodžinskog staleža.

U drugog imadu šalvare, ali su iste od crnog, tankog i jeftinog beza, dolje na vrh nogavica opšivene vunanim gajtanom, kojeg je iznad peta zub vremena već izglođao, po čemu se može doznati datum koliko godina ima, od kako naš siromašni hodža ne može da uhvati zgodnu priliku da se malo preodije.

Jedan se je do duše lijepo utoplio sa nekakvom do pod koljena dugačkom hrkom, ali po izvirivanju pamuka na više hiljada mjesta te časne hrke, vidi se da ju je dobri hodža naslijedio od svog djeda ili prandjeda, koji ju je skrojio, kad su nekad hodžinske ptice pjevale.

Neki su odjeveni mukemel, ama sa starim ili prema boju neodgovarajućim gornjim haljinama, a neki nemajući valjda lijepa pojasa, opasali su nekakve stare kožunaste tensilahove (popašaje), pa do ramena izgledaju kao da su muhtari.

Dvojica trgovaca su opet nešto podbraditi sa bijelim peškirom ili debelom šamijom, ili su im uši podvezate, što kazuje da su im stanovi tako solidno građeni da je vjetru i studeni sa sviju strana kuće – i osim pendžera i vrata – pristup slobodan, pa se jandnici glavobolje i nevazila ne mogu nikad da kutarišu.

Jedan mi je ipak zapao za oko i svratio sam na njegov malo veću pozornost, radi svog odličnog držanja i čitavog i lijepog odijela. Imao je pod džubetom i hodžinskom izvezenom hrkom još i mećansku dugu anteriju sa raznobojnim prugama, srednjovječan je, zdrav, punih obraza, malo progrušane brade i nosi dozluke, valjda je kratkovidan.

Upitam za njegov svoga mladog znanca.

«Ono je hadži Abdul-Vehab – prišapnu mi hodža – on se je lijepo, fala Bogu, snašao i može se reći da je najzgodniji hodža u svoj nahiji, ali se na njegov mnoge njegove džemetlije ljute, što on nastoji, pa se privatnim radom opravlja i šparajući od svog malog prihoda ortaci se u trgovini sa nekim trgovcima, pa tako povećava svoj imetak i imade prilike da malo bolje živi nego druge hodže. Eto preklani je išao i na hadž, imade dobrog konja, kupio je nešto zemlje i nekoliko kuća, pa izdaje pod kiriju.»

«Pa, veliš, ljute se na to neke džematlije. A kako mu stoje te njegove džematlije? Jesu li oni u dobru stanju?»

«The, zahiren izgledaju zgodni, ama mnogi su, kako se čuje, zaduženi, imetci im opterećeni, ali pravo govoreći, to su baš oni koji su mu mani, dočim oni koji na hodžu ne viču, oni su zgodni i vrlo im poslovi idu u napredak!»

To meni moj prijatelj nije bio potpuno ni dovršio, a otvoriše se vrata kadijine sobe i odonud se pomoli jedan građanin, krupan u čakširama i sa šarenim šalom oko glave, pa sam odmah u sebi zaključio da je to član Vakufskog Povjerenstva.

Čim se član odonud ukaza, gomila se hodža malo uzbila, kao hrpa sitnog pijeska kad jak vjetar preko nje zavitla. Hodže koje su sjedile na duguljastom minderčetu, poustajaše nekako prestrašeno, koji su hodali stadoše na jednom, kao voda kad česmu zavrneš, a koji su mirno stajali, vrcnuše se, kao da negdje u blizini puče top.

Sve je izgledalo kao da će se sad natjecati, kome će sreća poslužiti, da velemožnom članu kakvu uslugu učini i s time steče njegovu visoku blagonaklonost.

Gospodin član se nekako važno izvalja iz kancelarije, dođe na sred predsoblja, držeći se jednom rukom za džep od fermena i razgledajući uokolo kao da nekoga traži, a međutim mu se je put sam po sebi krčio jer su se prisutni neprestano uklanjali i svaki naponase temenah činio ili poluglasno «merhaba aga» vikao.

Aga nije mnogo pazio na pozdrave, nego je očima uokolo neprestano kružio, jedino kad je opazio hadži Abdul-vehaba, osmjehnuo se je na njegov osl-

ovio ga sa: «Merhaba hadži efendija, zar i zi došo?»

- Ha, eto, ja baš tebe tražim! Hajder mi, mula Mujo donesi od kuće časom muhur. Vidiš nisam ga ponio, a treba mi. Kaži kod kuće da je osto u lončiću na vrh furune u onoj srednjoj sobi.» - to zapovijedi član jednom omalešnom hodži, obučenom u kratku žutu abu.

Mula Mujo odhiti bez prigovora, a član se opet uvalja u sjednicu.

Kad se član opet povratio i nastao status kao u našem predsoblju, preletio sam očima preko lica prisutnih sjeloglavaca i vidio sam da se je hadži Abdulvehab bio vrlo u licu zacrvenio, kao da ga je stid i srdžba spopala radi toga što ovaj nepismeni delija hodžu, njegovog druga, upotrijebi u hizmećarski posao, ili radi toga što je sam mula Mujo onako nesvjestan, pa se dade izrabljivati ponizujući svoj stalež, ili što je narod tako nisko pao da mu je sudbina vakufa i vakufskih službenika dopala šaka nevještih i nenaučenih ljudi.

- Ko je to? – upitam moga mladog hodžu koji se tada trefio u mojoj blizini.

- Ono je Velaga Delibegović, trgovac i član Vakufskog Povjerenstva, pa pošto ne zna pisati, eno posla munla Muju po muhur. A mula Mujo je opet imam iz jednog obližnjeg seoskog džemata.

- A šta bi ti uradio, da je slučajno Velaga tebe poslao kući po muhur. Je li to lijepo od njega?, nekako meni dođe na ruku da upitam.

- Vala, u prijateljstvu insan bi svaku uslugu učinio, ali se on ne bi usudio to meni ni reći, jer mula Mujo nije, asli nikakav hodža, pošto u medresi nije nikad ni bio, pa da je štogod naučio, nego eto bio pozadugo u mekteb sibjanu, proučio «Berkeviju» dva-tri puta i poučavao kao kalfa drugu djecu, pa s tim munasebetom zamotao ahmediju i tako ga vremenom zahodžili, i eto ubrajaju ga među hodže.

- Pa kako je to došlo, da se tako nekvalifikovani ljudi postavljaju hodžama?

- I to je jedna narodna rana. Najviše igra ulogu arka. Na primjer, mula Mujo je Velagin hodža, on ga je zahodžio i on ga štiti i brani...

Tome su opet uzrok mali meaši. Jedan imam za svoju vazifu u najboljem slučaju imade po sto, do

sto pedeset kruna godišnje plaće, zatim po desetak varničaka žita, četiri-pet kola drva godišnje i ako mu ko što dade onako od sebe hedije, to mu je sav prihod, pa se za tako slabo plaćena mjesta neće sposobne hodže ni da natječu.

Radi toga smo baš u nazatku. Na svim linijama smo zaostali, siromašniji svijet još donekle računa hodžinski stalež, kao nekim svojim vođama i dušobrižnicima, ali koja korist od sirotinje. Dočim zgodniji imadu prilike da upoznaju kako su mnoge hodže nesposobne, pa ih na sve moguće načine izrabljuju u svoje sebične interese.

Hodže opet koji su nesposobni, nemaju smisla ni za kakav rad. Nestalni su, prevrtljivi, bojažljivi i nespretni, pa su za hater kojeg odličnijeg građanina pripravniji nešto i protiv svog uvjerenja i savjesti učiniti, makar to bilo i na štetu drugog kojeg građanina i brata muslimana, koji je recimo u protivnom taboru i drukčijeg mišljenja, nego onaj stanoviti protektor izvjesnog hodže. Na to ih još i siromaštvo nagoni, a znamo da je naš Pejgamber, a.s., kazao kako je siromaštvo za din opasno!

I zato nam je narod uvijek u zavadi i pocijepan u mnoge tarafe, a kad bi se na hodžinska mjesta metali sposobni ljudi i kad bi se hodžama osigurala egzistencija, biva kad bi im se odredile dobre plaće naprama današnjim prilikama – ja mislim da bi to sve okrenulo na bolje. Onda bi narod napredovao, jer bi ga hodže mogle slagati i na dobro napućivati, što baš i spada u glavne dužnosti hodžinske – primjetim ja.

- Pa da što, to se razumije – potvrdi mladi hodža vatreno, gledajući u me, kao da je u meni otkrio svoga istomišljenika.

Ja se iza toga malo zamislih, pade mi na um što sam negdje u novinama čitao ili sam od nekoga čuo, kako se od strane naše državne vlasti kani podijeliti našim prvcima neka plemstva. Korisnije bi nam bilo, pomislih, kad bi nam Vlada pomogla, ili nam barem dala direktivu kako bi pridigli naš hodžinski stalež, jer bi tako imali prilike da se bolje približimo vjeri, a *إن أكرمكم عند الله أتقاكم إن الله عليم خبير (13) الحجرات* «Najugledniji kod Allaha je onaj koji ga se najviše boji, Allah, uistinu, sve zna i nije Mu skriveno ništa.»

To razmišljajući opazih kako iz hakim efendijine

sobe izađe podvornik, a nijesam ni vidio kad je tamo ušao, pa mi kaza da mogu ući kadiji u sobu, dočim ostalim hodžama i mutevelijama reče da se komisija razilazi i da će se nastaviti iza podne.

Ja se tadaoprostih sa svojim znancem, mladim hodžom i uputih se – pun brige i dobrih želja za poboljšanje stanja naših hodža – u sobu šerijatskog sudije.

Ulazeći u kadijinu odaju preleti mi preko zihna nešto smiješno, što je prouzrokovalo da mi je lice postalo rošten, te mi kadija nije mogao vidjeti onih oblakova koji su mi se u njegovu predsoblju, za vrijeme od tri čejreka saata bili na čelu navukli.

Sjetih se, naime, kako sam još u djetinjstvu slušao, gdje jedan terzija upita načelnika, ko je preči i veći – kadija ili naš imam i mekteb hodža, jer veli: «Onaj čuva šerijat, a ovaj opet čuva i naučava din», načelnik se osmjehnuo na tako originalno pitanje i odgovorio, da je kadija preči, jer on čuva šerijat i sudi po njemu, i da se ne može kadija ni postati dok se ne bi bilo umjelo biti hodža, biva – imam i mekteb hodža. Poslije sam opet slušao od nekog veseljaka da se u praksi ljudi kvalifikuju po novcima, ko više imade novaca, da je to veći čovjek.

Nejse, to su samo pojedina mišljenja, te susretaji u životu, koji također imadu svaki svoj hikmet, a svaki čovjek, koji misli i razmišlja, može da sebi skroji neki privatni zakonik glede prosuđivanja umur haridžije, po kojem se on samostalno vlada. Tako sam i ja za se sastavio nenapisani pravilnik u kojem na početku piše da je pravo ljude cijeniti po njihovoj duševnoj sposobnosti, čovječnosti i plemenitom srcu, a novci i imetci su prolazni i nestalni; sad su Suljini, a do malo – eno ih u Mehe!

Dakle, trebaju svi, ne možemo biti ni bez kadija, ni bez imama, muderisa, mualima, mekteb hodža, muftija i svijju hodža, samo neka svaki uredno i savjesno svoju vazifu vrši i nek se među sobom slažu i podpomažu, pa će narodu biti dobro!

Hakim efendija me primio vrlo lijepo, ispitasmo se i upoznasmo po našem islamskom običaju, a onda se otisnusmo u široki razgovor.

Ali sam se uprepastio, odnosno, ugodno se iznenadio!

Ovo što sam ja vama sada kazivao, biva kako smo slabo stali, kako su nam prilike nesrećne, kako je islamski svijet na svim linijama u nazadku, pa onda šta su tome uzroci, kako je najglavniji uzrok našoj neupućenosti- slabo i neuređeno hodžinsko stanje. Zatim, kako bi se tome dalo pomoći i na kraj stati, ma sve – eto – u dlaku, u svemu kadija ima iste misli kao i ja. Ja ga pustio, a on govori, govori, živo govori i razlaže. Eto, da nije bila sramota pri prvome poznanstvu, skočio bih, pa bih svoga kadiju zagrlio i u bradu poljubio od nekog ganuća, ali ako nijesam to mogao učiniti, sigurno je on opazio na meni, kako mi se oči u nekoliko navrata, bile navlažile.

Pa po tome sam uvidio, da bi moglo među nama biti nekog sporazuma!

- Pa dragi prijatelju, ima li nade u kakav selamet, upitah na koncu?

- Dragi moj, reče kadija, mi smo se muslimani već ima nekoliko stoljeća udaljili od islama, tj. od islamske discipline i organizacije i udruženja, da pokušamo raditi svi ujedinenim silama, kao što to i uzvišeni šeriat naređuje, pa ćemo se, in šaallah, tako popravljati i islamu približiti!

- Pa radili se što na tome udruženju, efendum?

- O, već je bio u Sarajevu jedan veliki sastanak, na kojemu je zaključeno provesti hodžinsku organizaciju pod imenom «Udruženje bosansko-hercegovačke ilmije» i to sad za sad samo takozvano ilmijansko udruženje kao staleška organizacija, a kasnije ćemo, in šaallah, Društvo proširiti, u koje će moći stupiti kao pravi članovi sva inteligencija obojeg smjera.

- El-hamdu lillahi, da Bog da s hajrom i islamskim napretkom!

- Amin!

I tako sam se tada sa tim kadijom rastao, ali rastao se tjelesno, dočim smo u duši vazda zajedno i u nekom sporazumu, kao što iziskuje prava islamska ilmijanska organizacija!

JENI MISBAH 1914.

JENJI MISBAH –

Broj: 5 i 6.. Godište: III,

Sarajevo, 17. aprila 1914. / 24. aprila 1914.

JEDNA ZNAČAJNA PREDSTAVKA

Na Skupštini članova „Udruženja bh ilmije“ držanoj dne 7. februara 1914. U Tuzli donešen je zaključak da se sastavi jedna „Rezolucija“, u kojoj će se prikazati nesnosno stanje islamskih vjerskih zvaničnika: imama, mualima i vjeroučitelja na narodnim osnovnim školama u Bosni i Hercegovini. Ovoj je Skupštini prisustvovalo preko 70 redovitih članova ilmijanskog staleža iz Tuzlanskog kotara, te je izabran odbor od pet lica (Adem Hifzi ef. Kurbegović, hafiz Jakub ef. Berbić, Adem ef. Žabić, Muhammed ef. Mulahalilović i Ibrahim ef. Imamović) kojemu je stavljena u dužnost redakcija dotične rezolucije i njena predaja visokom Ulema medžlisu. Po želji odbora mi donosimo sve glavne dijelove ove „Rezolucije“.

Imami treba da imaju u našem privatnom i društvenom životu uzvišen poziv i zadatak, da u svom području rade za sreću kako pojedinaca, tako i društva u moralnom i materijalnom pogledu.

1. Imami su muslimanskom narodu očevi, koji su najbliži po svom zvanju narodu, te su najpozvaniji faktori, da obnaroduju emr bil-maruf i nehj anil-munker. Ali današnji imami, kad bi bili ne znam kako sposobni, ne bi mogli prama današnjim svojim plaćama svoje dužnosti obavljati, zato je nužno imame materijalno podići i propisani im djelokrug podijeliti.
2. Neka se stoga dekretišu sa tevdžihnamom svi imami i hatibi, koji služe bez dekreta. Pri izboru i namještanju ovakvih islamskih

vjerskih zvaničnika dužnost je pozvanih, da uzmu u obzir propise Vakufsko-mearifskog autonomnog Štatuta, i da ovakva namještanja čim prije obavljaju. Imami treba da imadnu službovni muhur za svoje područje, pa da u tom džematu ne bude niko vršio vjerskih poslova, kako u džamiji tako i na vani, osim samo onaj imam koji je za to postavljen i koji treba, da je svakom imami – hajji i mejjit. U to ime treba da svi džemati, bilo to na selima ili u gradovima, budu podijeljeni na imamska područja.

3. Neka se imamima stavi u dužnost vođenje nufuske evidencije islamskog stanovništva kod rođenja, vjenčanja i smrti, jerbo je i sa šerijatskog gledišta vrlo potrebno, da bi imami ovo vodili u svom području. Kakvom uredbom trebalo bi muhtara dotičnog područja podčiniti imamu, da mu kao vjerskom starješini bude za slučaj potrebe na raspolaganje. Za izdavanje ilmihabera i za obavljanje vjenčavanja trebalo bi imamima odrediti stalne takse.
4. Imamske plaće treba isplaćivati u mjesečnim obrocima, pa iz koje stavke bilo da bilo, i treba im udesiti nove stanove u naravi ili im dati stanarinu, pa bilo to na selima ili u gradovima.
5. Neka se imamima podjeljuje vjeroučiteljska mjesta na narodnim osnovnim školama i to onim imamima, u čijem se području škola nalazi, ako bi mogli tu dužnost obavljati.
6. U svima onim mjestima gdje je potrebno da i na dalje ostanu sibjan mektebi imaju se isti da reformiraju, a nastavnici na ovakim mektebima trebaju se poučiti o novom načinu predavanja. Najlakše i najglavnije sredstvo za poučavanje navedenih nastavnika novom

nastavom jest otvaranje što više kursova. Da je to sredstvo uspješno osvjedočili smo se vlastitim iskustvom, budući u našem Tuzlanskom kotaru preko 60 sibjan mualima kurs pohodi i to sa dobrim uspjehom. Da se postigne željeni uspjeh, treba da se urede plaće ovih mualima i što više poboljšaju, pa iz kojih sredstava bilo da bilo. Pri prvom provođanju reforama na ovim zavodima trebalo bi da se plaće bar u tromjesečnim obrocima budu izdavale, te da se jednom već obustavi ovakvo zavlčenje sa ovim kukavnim plaćama. Pošto su sadanje zgrade sibjan mekteba općenito slabe i njihove postojeće prostorije nedostatne za reformiranu nastavnu obuku, trebalo bi naći modus, kako bi se i ova bijeda otklonila.

7. Poznavajući trud mualima na reformiranim mektebi ibtidaijjama u zemlji, te u koliko nam je poznato stanje ibtidaijjenskih zgrada bar u Tuzlanskom kotaru ovih mekteba, moramo izjaviti da je rad i trud ovih nastavnika daleko nadmašio njihova sadanja beriva, pa su sa plaćom zapostavljeni i u svom zvanju potišteni. Ova je bijeda od vrlo zlih posljedica za naš kulturni razvitak. Ni

same zgrade većim dijelom ne odgovaraju dovoljno potrebi.

8. Islamski vjeroučitelji, koji služe na državnim narodnim osnovnim školama i od kojih svaki roditelj gleda, da mu dijete podučaje u vjeri i u njegovo mlado srce ulijeva vjerski odgoj, također su u vrlo lošem stanju. Za teške i velike svoje dužnosti, većina navedenih vjeroučitelja dobiva godišnji honorar 400 kruna. Predavali oni osam sati vjeronauke sedmično ili više, nalazilo se u školi 20 islamskih učenika ili više, ovaj je honorar i po selima i po gradovima uvijek isti i gotov se niko ne brine, da toj oskudici stane na kraj. Kad se uzmu u obzir na prvom redu interesi vjeronaučnog napretka, a na drugom mjestu današnje životne prilike i vrijeme, u kojem se nalazimo, mora se priznati, da su vjeroučitelji na otim školama vrlo slabo plaćeni, usljed čega se ne može ni bolji napredak islamske vjeronauke na navedenim zavodima tražiti i postigivati. Stoga se, kako ulema medžlisu, tako isto i klubovima muslimanskih poslanika na Zemaljskom saboru, te Zemaljskoj vladi stavlja na srce poboljšanje stanja ovih vjeroučitelja.

EL-HIDAJE 1936-1945.

EL-HIDAJE /9-11/ 1
4.7.1941.GODINE

Kasim Dobraća

ULEMA

(Njena uloga, odgovornost i mogućnosti njenog rada)

O radu i odgovornosti uleme poodavno se počelo pisati u cjelom islamskom svijetu. I kod nas se o tom piše i govori naročito zadnjih nekoliko decenija. Sva su ta pisanja u kritičkom duhu i imaju, bar prividno, istu tendenciju, a to je isticanje statnosti i nesposobnosti uleme i nedostataka u njenom radu, te, postavljanje zahtjeva ulemi kakva ona treba da bude. I ako svaka takva kritika ima svoje potpuno opravdanje, ipak mnogo pisanja o ovoj temi nijesu ni iz daleka na svojoj visini, ni po dubini zapažanja, ni po objektivnosti prikazivanja činjenica, ni po stvarnoj namjeri i svrsi. Mnoga pisanja su vrlo površna, neka su opet pogrešna, a neka očito zlonamjerna. Pisanje o tom za mnoge je opet bila moda. Takvih ima i danas, pa i među samom ulemom, naročito kad pojedinci hoće da naglase suvremenost svojih ideja i svoga shvaćanja. To su obično ljudi kod kojih se glavna aktivnost svodi na kritikovanje i fraziranje. Ovakva pisanja su samo nametnula široj muslimanskoj javnosti krivo shvaćanje o ovom važnom pitanju, a nijesu donijela očekivane koristi. Da se pitanje uloge i odgovornosti uleme pravilno i dokumentirano obradi u savezu sa društvenim životom muslimana uopće i uporedno sa sličnim društvenim pojavama u drugim zajednicama, potrebna bi bila viša studija.

Ovaj članak ni iz daleka tomu ne može udovoljiti. U njemu ću pokušati iznijeti samo neke napomene i konstatacije koje su, po mom mišljenju, bitne u ovom pitanju i koje bi mogle

činiti u najboljem slučaju jedan mali kostur za viši rad.

U prvom redu treba da budemo na čistu s tim, šta znači pojam ulema.

Riječ "ulema" znači (učenjaci uopće. Sva ko ko zna pravilno i temeljito jednu nauku (pa koju bilo) on se arapski zove "alim" (učenjak), a množina od tog je "ulema". U tom smislu Kur'an upotrebljuje ovu riječ i u tom smislu je Arapi najčešće upotrebljuju i danas. Prema tome u islamskoj terminologiji ulemom se smatraju vjerski a i drugi učenjaci. Ako se pod ovim pojmom misle vjerski učenjaci, onda se taj časni naziv odnosi samo na one, koji potpuno ispravno poznaju cjelokupnu islamsku vjersku nauku i koji je se u svom životu i radu striktno pridržavaju. ("Kur'an mogu pojmiti i shviti samo oni, koji znaju. – "Boga se boje, od svih njegovih robova, samo učeni". – Kur'an). Poslije se u nekim islamskim zemljama ovaj naziv "ulema" počeo pridavati samo vjerskim učenjacima, ali u početku još uvijek za one, koji ga zaslužuju. Još poslije, u doba općeg kulturnog i vjersko-prosvjetnog opadanja u islamskom svijetu, naziv "ulema" davat je svakom, ko je koliko bilo učio u kojoj vjerskoj školi (medresi) i ko je obukao naročito uniformu (džube i ahmediju), pa makar i ne posjedovao naučnu i moralnu vrijednost. Davanje, međutim, časnot naziva "ulema" ovakim ljudima posve je pogrešno i u protivnosti sa islamskom naukom. I to je jedan znak i posljedica (vjersko-prosvjetnog nazadovanja. Ti ljudi, bez naučnih i moralnih sposobnosti, su ulema sama po formi, patvorena ulema. Zamjenjivati ih s ulemom posve je pogrešno. Zato će nam pojam ulema ovdje označavati vjerske učenjakem, koji to ime i zaslužuju, a one druge zvaćemo "ulema po formi", ili "patvorena ulema" ili "nazovi-ulema" i progovorićemo ukratko i o jednim i drugim.

Da neko u islamu dobije naziv alim, vidjeli

smo da je jedina podloga za to naučna sposobnost i morlana vrijednost. Zato se taj naziv u islamskom svijetu u doba njegova napretka i davao samo učenim ljudima. Zadatak uleme bio je da razvija nauku, podiže vjersku i moralno svoj narod i da ukazuje na puteve napretka uopće. Alim je, dakle bio naziv za kulturna obrazovana i napredna čovjeka, koji uz to posjeduje vjerske i moralne vrline. Ulema je prednjačilca svojoj zajednici u svakom dobru i vodila je ka napretku i sreći. Broj ovakvih ljudi bijaše u prvim stoljećima islama velik, a njihov utjecaj zapažao se na svim poljima dr društvenog života. Poslije učenih i požrtvovnih ashaba vodstvo u kulturnom radu i napretku preuzeli su njihovi napredni učenici (tabiun), a poslije ovih njihovi najučeniji i najnapredniji nasljednici. (progovoriti o životu i radu bar istaknutijih od njih bilo bi od važnosti i interesa, ali za to treba više i vremena i prostora). Oni su svojim naprednim radom razvili i usavršili islamsku nauku u svim pravcima i osigurali joj vidno mjesto u povijesti kulture uopće. Pod njihovim vodstvom islamski svijet je napredovao i dugo prednjačio ostalim narodima na polju duhovne i materijalne kulture. Ulema je uvijek shvaćala duh svog vremena, prilike u kojim se život razvija i daleko gledala u budućnost, imajući uvijek u vidu napredak svoje zajednice. Pri tom se nikad nije udaljavala od islamske nauke i zato su plodovi njihova rada bili sočniji i slađi. Drukčije se ulema i njezin rad ne mogu ni zamisliti. Povijest jasno dokazuje da je ulema bila strožer cjelokupnog duhovnog rada i nastojanja muslimana. Oni su bili ljudi iz naroda, s narodom i radili za narod. Sve vjerske dužnosti koje snosi narod snosili su i oni, jer u islamu nema niko povlašćen ni oprošten od vjerskih obaveza. No isto tako oni u islamu imaju i ista prava koja vjera daje svojim sljedbenicima. Ulema u islamu ne predstavlja neku grupu svetih ili posvećenih ljudi koji bi imali neke naročite, posebne i teže dužnosti nego drugi vjernici ili koni bi imali neko tajno znanje što drugi ne smiju znati. To i ništa drugo znači hadis: “U islamu nema klera.”

Taj hadis jasno označava ulemi mjesto u narodu i ne dozvoljava joj, da se udalji od života i svijeta živeći zatvorena u zidinama samostana “predana samo Bogu” ili zapravo predana sama sebi. Ovaj hadis u novije vrijeme, mnogi krivo tumače, a neki očito i tendenciozno. Oni ga naime shvataju kao da je u njemu rečeno: “U islamu nema svećenstva uopće”, nema, dakle, grupe ljudi, koji bi se posvetili proučavanju i širenju vjere, koje bi prema tome narod slušao i slijedio u svim vjerskim pitanjima i čije bi tumačenje vjere bilo namjerodavnije – nego svako u islamu ima pravo tumačiti vjeru “prema svom zdravom razumu i slobodnom uvjerenju i prema duhu vremena”. Pored toga što ove fraze nemaju nikakva jasna ni određenog značenja i što je tim načinom hadis posve krivo protumačen, takvo tumačenje se još kosi i sa osnovnim pojmovima logike kao i sa težnjama i životnom vitalnosti svake ideologije i svake nauke na svijetu. Najviša mana jedne ideologije ili nauke bila bi baš u tom kad bi ona dozvoljavala da je svako tumači “po svom zdravom” i kad svoje tumačenje i širenje ne bi vezala za ljude koji je proučavaju i temeljito poznaju. Savršenost i životna sposobnost islama su tolike, da se ne može ni zamisliti, da on zapadne u takvu manu. Gornji hadis kako se vidi ima posve drugi smisao. Po njemu a i po drugim mnogim izričitim propisima Kur’ana i hadisa ulema je dužna da živi i djeluje u narodu, da vodi i organizira vjerski život. “Nek bude od vas grupa ljudi, koji će pozivati na dobro i koji naređivati ono, što je dobro, a zabranjivati ono što je zlo”. (Kur’an). Ovaj kratki ajet je upućen svima muslimanima i u njemu se, kako vidimo, od njih traži da ulemi omoguće propagiranje vjerske misli i da im daju mogućnost da oni “naređuju” i “zabranjuju” u vjerskim stvarima. Kad to muslimanska zajednica dadne i omogući ulemi tim zajednica samo vrši jednu vjersku dužnost. Tim ona ne daje nikakvih “prava, povlastica i položaja” jednoj klasi ljudi, ili jednom stalažu, nego daje dužnosti i obaveze jednoj grupi svojih članova i čini nužnu podjelu posla među svojim

članovima. Ulema je dio svoje zajednice i radi samo za zajednicu.

Na osnovu tih islamskih uputa ulema je pravilno shvatila svoj poziv i svoje dužnosti, a i muslimanski svijet je pravilno shvaćao poziv uleme i svoj odnos prema njoj. U takvom stanju uspostavljeno je potpuno povjerenje između uleme i naroda i osigurana bratska saradnja. Narod je ulemu smatrao svojim sinovima, duhovnim vođama i glavnim činiocima svakog narodnog napretka. Kako islam nadasve cijeni i uzdiže nauku, tako su i muslimani cijenili i poštivali i njene nosioce uopće anaročito ulemu. Duh poštovanja učenih ljudi bio je razvijen među muslimanima u veoma velikoj mjeri, kako ni kod jednog drugog naroda na svijetu. No to poštovanje bijaše pravilno: ono nikad nije prelazilo u obožavanje ni u smatranje uleme svetim licima. O poštovanju nauke i učenih ljudi uopće napisana su čitava djela u islamskoj literaturi. Duh poštovanja uleme bio je jednako razvijen u svim slojevima muslimanskog društva. Svi su ulemu poštovali i slušali njene savjete. Boju i pravac u privatnom i javnom životu islamskog društva davala je ulema tumačenjem i propovijedanjem islamske nauke. Svi vladajući faktori pa i sami sultani i halife stajali su pod utjecajem uleme i uvažavali njeno mišljenje. Neznalice, licemjerci i interešćije nijesu imali mjesta u islamskom društvu. Oni naročito nijesu imali utjecaja niti su bili uvaženi. Ulema je imala priliku i volju da radi i ulema je radila. Svojim radom unapređivala je svoju zajednicu i tako je potpuno opravdala ono veliko poštovanje i povjerenje koje je zajednica prema njoj osjećala.

Da ulema mogne raditi, treba da se zato nađu uslovi, da ne bude jakih smetnja njenom radu; t. j. treba zdrava zajednica koja hoće trezven rad i napredak i treba potpuno razumijevanje i suradnja od strane upravljača. Ako toga nema, onda nema mogućnosti za rad uleme i ona onda ne može snositi odgovornost ni biti osuđivana. Kad je god postojala mogućnost, iza rad uleme, kad god joj je omogućeno da stupi

na pozornicu javnog života, ona je svoju ulogu uvijek najčasnije odigrala. Takve mogućnosti postojale su do četvrtog pa i petog stoljeća po Hiidžri.

Od toga vremena utjecaj uleme u javnom životu slabi. Izgledalo je kao da među ulemom počinje prevladavati neznanje, mrtvilo, nepoznavanje života i njegovih potreba, sebičnost i mnoge druge mane. Uistinu se počеше pojavljivati ljudi u uniformi uleme koji počinju igrati njenu ulogu, a koji su imali sve gornje mane. Mnogi uticajni položaji i vjerska zvanja počеше prelaziti u ruke ovakim ljudima. Uslijed toga javlja se zastoj i nazadak u vjersko-prosvjetnom radu muslimana i njihovom duhovnom životu uopće. Medrese koje su nekad davale učene i napredne ljude, moralno izgrađene karaktere i požrtvovne borce za vjerski i kulturni napredak svoje zajednice - počеше :sad davati mlitavice, neznalice, nazadnjake i egoiste. "Ulema", mjesto nekadanjeg konstruktivnog rada, počē se baviti samo posjećivanjem džamija i tekija, raspravljanjem o sporednim meselama, učenjem dova i prevrtanjem tesbiha. Bez znanja i moralne hrabrosti, a usljed svoje pohlepe "ulema" je počēla laskati svim uticajnim faktorima, pašama, vezirima i sultanima. Ona je postala njihov pokorni i slijepi¹ sluga; ona je trebala da opravdava i njihova najniža djela i da daje riješenja koja odgovaraju njihovim prohtjevima. Takva "ulema" laskala je i prostom narodu i bojala se da svojim radom ne bi povrijedila primitivne i: nazadnjačke težnje i običaje proste mase. Tako se samo mogu razumjeti one razne smiješne i žalosne fetve, koje nailazimo po nekim kitabima danas. Ovakva je "ulema" počēla dolaziti do vidnog izražaja u muslimanskom društvu. Razumije se da ovakva ulema nije ni izdaleka mogla.

Ali nije dovoljno sve ovo samo konstatirati, sručiti nekoliko pogrda na ulemu, osuditi je i ocrniti, izvući zaključak da je ulema uopće nesposobna, zaostala i neaktivna, podrma-

ti vjeru čak u mogućnost njenog popravka, požaliti takvo, stanje i tim preći preko pitanja misleći, da je ono dovoljno objašnjeno i da se samim tim reklo, nešto mudro i napredno. Takav postupak bio bi pogrešan i više štetan nego koristan. Ovdje sad, naime treba postaviti i objasniti pitanje ne samo odakle i zašto ovaka "ulema", nego odakle i kako ona dođe do utjecaja i potisnu u pozadinu pravu ulemu ?

Je li možda sama ulema kriva za svu svoju slabost i sve mane koje joj se danas pripisuju? Je li se ulema posljednjih stoljeća degenerirala, napustila pravac svojih prethodnika, napustila svojevoljno rad, nauku, borbu za napredak i sve druge vrline koje treba da je krasi? Mnogi vele da jest; «ulema» je vele, kriva i odgovorna za svoju zaostalost i zaostalost muslimanskog svijeta. «Ulema» nema sposobnosti ni volje za rad, ona samo hoće unosne položaje, lahak život i uživanje. Ona (se povinja svakom i služi svačijim prohtjevima. Ulema je već odavno nekulturna i nesuvremena i kao takva ona je kočnica svakog napretka svoje zajednice. Ona je takva, jer sve to ona sama hoće, pa je za to sama i kriva i odgovorna. Ovakav sud i zaključak izvode mnogi koji pišu o ovom pitanju. Takvo mišljenje, međutim, posve je pogrešno i prava zabluda. U cijelom ovom pitanju najvažnije je ovu točku (krivice i odgovornosti) pravilno prosuditi, a baš, kod mnogih, ovdje najviše nedostaje pravilnog prosuđivanja, To je opet došlo zbog posve površnog gledanja na ovo pitanje. Prema ovom pogrešnom mišljenju o odgovornosti i krivici uleme, ulema se smatra i tretira. kao neki samostalan faktor, bež ikakve veze sa svojim; društvom, faktor koji ne podliježe zakonu društvenog zbivanja, niti kakvim utjecajima i silama iz vana, ona samostalno drži, u rukama svoju sudbinu i sudbinu svoje zajednice pa k a k o o n a h o ć e, takav pravac daje sebi i društvu. U ovom baš leži pogrešnost i zabluda, gornjeg mišljenja. Ulema je zapravo samo dio svog društva, a sve pojave

na ulemi su dio cjelokupnih društvenih pojava. Ona podleži zakonima društvenog zbivanja i mnogim silama iz vana, a tu je u prvom redu društvo i upravljači društva. Ulema je kriva za svoju slabost i svoje mane djelomično, a djelomično je krivo i društvo kojem ona pripada. Za svoju ličnu slabost i neznanje više je kriva "ulema", a za njen slab rad i štetno djelovanje i za njen utjecaj u društvu više je krivo samo društvo.

Razvoj događaja u prošlosti i zbivanja u praktičnom društvenom životu daju najviše objašnjenja u ovom pogledu. U početku islamsko društvo bijaše zdravo, sklono trezvenom radu i napretku. Ono je htjelo samo ulemu i imalo je ulemu. Ulema je sa društvom i sa vladajućim faktorima zajedno nadzirala cjelokupni vjerski i kulturni rad uopće. U takvoj suradnji sve je išlo u znaku cvjetanja, napretka i konstruktivnog izgrađivanja. Vazovi i hutbe bijahu čista vjerska i naučna predavanja, a za sva vjerska zvanja, birahu se učenjaci prvog reda i po znanju i po moralnoj vrijednosti. Ova praksa nije ostala trajna. Ona se mijenja, kako prije čusmo, u negativnom pravcu. Kad su se u muslimanskom društvu pojavili upravljači (valije, paše, viziri i sultani) bez sposobnosti i kulturnih težnji, nadzor nad vjerskim i duhovnim životom i radom počinje slabiti. U takvoj prilici odmah se pojavljuju nesposobni ljudi koji nastoje sebi osigurati mjesto i ugled u očima neukog svijeta. U džamiji se mjesto vaiza-učenjaka pojavljuju vaizi-pripovjedači, koji svijetu pričaju razne priče i bajke. Nastojanje uleme i njihovo traženje od vladajućih da se to zabrani i omete ostaje bez uspjeha. Primitivna masa okuplja se sve više oko novih vaiza, koji ubrzo masom potpuno zavladaše i stekoše njenu naklonost. Upravljači nijesu se poslije ni ustručavali spriječiti pojavu novih vaiza bojeći se, da ne povrijede osjećanje mase i da ne izazovu njen gnjev protiv sebe. Osim toga i od njih mnogi bijahu naklonjeni novim vaizima, koji im

svojim neznanjem i povlašćivanjem bijahu bliži od uleme. Ulema je tražila i propovijedala trezvenost, rad i pravednost, a zabranjivala svaku nepravdu, iskorišćavanje i zavaravanje naroda, a to nije išlo u prilog mnogim upravljačima, koji su htjeli da učvrste i održe svoju vlast pa na koji bilo način. Vaizi su se bavili učenjem dova, tesbiha i pričanjem bajki, a o društvenim pojavama i naročito o postupku upravljača nijesu ni govorili. Oni su to sve prešutkivali ili su narodu govorili da su upravljači Božji zastupnici na zemlji, pa ih ne treba kritizirati, da je narod sve poteškoće zaslužio svojim grijешenjem, da će se sve samo popraviti, dok svijet bude bolji i tome slično. Zato su mnogi upravljači počeli ne samo tolerirati nego i štititi ovakve vaize. Da imaju više opravdanja za to, počeli su ih smatrati i nazivati «narodnom ulemom». Iz njihovih, redova počeli su uzimati pojedince i proturati ih na razne vjerske položaje. Ulema je tim bila odbačena u stranu. Ona se povukla za katedru i u uži krug učenika, dala se na pisanje knjiga i tako nastavila svoj nesebični i napredni rad po strani: od svakidašnjeg društvenog, života. No ni u tom nije dugo ostala, slobodna ni mirna. «Narodna ulema» poslata je i u škole, da mladež odgaja u nazadnjačkom i licemjerskom duhu, koji odgovara dobu općeg propadanja i nazadka. Najviši dio uleme morao se tada povući u svoje kuće i tu u još užem krugu pod vrlo teškim okolnostima baviti se knjigom i naukom. Nijesu rijetki slučajevi iz ovih vremena da su najbolji učenjaci zatvarani u haps, ili da su im činjene razne druge smetnje i spletke. Tako je došlo do tog, da je sve više uzimala maha i imala mjesta ona patvorena ulema, ulema po formi ili nazovi - ulema, kako smo ili još, u početku označili. U takvom slučaju moralo je doći do zastoja i nazadovanja u vjersko-prosvjetnom životu i duhovnom stvaranju muslimana. Ko je zato kriv postaje jasnije kad se uzme u obzir sve ovo što smo ovdje spomenuli. Tim ujedno postaje jasnije na kojim sve stranama treba početi sa popravijanjem slabog stanja.

To što se je desilo u islamskom svijetu dešavalo se je slično tomu i još možda gore i u nemuslimanskim zajednicama. Svećenstvo je i u drugim zajednicama u raznim prilikama igralo različite nedolične uloge. Isto je tako bivalo i sa prosvjetnim i kulturnim radom uopće. Poznati su slučajevi, da je bilo upravljača u Evropi koji su u prosvjetnoj politici postavljali pravilo: «hoćemo dobre činovnike, a ne učenjake». To je onda ujedno značilo zahtjev, da, škole daju ljude, koji će pokorno i slijepo služiti raznim pa i neopravdanim željama i naredbama upravljača. Po tom zahtjevu se i postupalo i pravi učenjaci i prijatelji naroda bijahu često prezreni. Povijest o svemu tome sadrži mnogo dokaza.

Specijalno kod nas, u našoj muslimanskoj zajednici, dogodile su se i prenijele sve one slabe pojave, koje su postojale u drugim krajevima islamskog svijeta, a o kojim smo ovdje govorili. Razlika je u tom što su kod nas te slabe pojave trajale dulje nego u drugim zemljama. Naime, zadnjih nekoliko desetljeća, naročito zadnjih pedeset godina, opaža se u islamskim zemljama preporod i napredak u vjersko-prosvjetnom životu, opaža se život i kretanje nakon dugog zastoja i izražava se težnja za vraćanjem starom naprednom vjersko-prosvjetnom radu. Dobra volja u ovom pogledu javila se je skoro kod svih odgovornih činioca muslimanskog društva, a naročito su tome mnoigo doprinijeli pojedini alimi. Kod nas je bilo malo drukčije. Stara štetna i nazadnjačka praksa zadržala se kod nas do najnovijih dana. Vjerski i prosvjetni rad uopće kod nas je bio prigušen i potčinjen partijsko-političkim težnjama. Naročito od svršetka prošlog svjetskog rata pa ovamo pojedine partijsko-političke sile imale su odlučujuću riječ u svim domenama društvenog života pa i u ovom. Kako su te sile većinom imale u vidu samo niže partijske i lične interese, to se njihovo štetno djelovanje svugdje zapažalo. Te nazadne sile kod nas tražile su «ulemu», koja će im slijepo i pokorno služiti. Za takvu nedoličnu

službu mogla se je naći samo patvorena ulema, pa. se s njom rado i zadovoljavalo. Svima nam je dobro poznato kakve su sve spletkes i smicalice činjene kod nas u organiziranju našeg vjersko-prosvjefnog života. I što je najžalosnije muslimanski političari nijesu bili ništa obaizriviji ni pravedniji prema svojoj zajednici od drugih. Sva neprijateljstva prema muslimanskoj zajednici u vjerskom pogledu činjena su obično pod izgovorom usluga zajednici i rada za nju.

Zato onaj ko je pritikovao štetni rad koje političke sile, prikazivan je narodu kao izdajnik (murtad) islamske zajednice. Razni partijski prirepci bacali su se na takvog čovjeka najgdnijim pogrđama i neistinama, kakvim se služi samo naročita vrsta ljudi. Iz toga se vidi da je kod mnogih islam bio njihova partija i njihova ličnost. U ovakvim prilikama patvorena ulema je svugdje izbijala na površinu. Vjerska zvanja dijelila su se nemilice «zaslužnim» i «narodnim» ljudima prema «volji i zahtjevu» naroda. Ko je bio viši beskičmenjak i neznalica, bio je sigurniji da će doci do izražaja. Razne su mjere poduzimane da se cijeli vjerski aparat stavi u službu niskih partijsko-političkih ciljeva. Neke se ljude mamilo na položaje, nekima se prijetilo oduzimanjem položaja ili premještajem, a neki su obmanjivani i zavođeni. Kod donošenja zakonskih propisa nijesu se postavljali ni određivali potrebni uslovi za vjerske službenike zato, da se može svakom dati vjerska služba. Čak najviša vjerska zvanja nastojala su se kvalificirati kao «reprezentativna», a ne strogo vjerska, kako bi se mogla dati ljudima koji nijesu uopće vjerska lica.

Neka mi se oprostí što ću ovdje u najboljoj namjeri spomenuti i druge društvene čimbenike osim partijsko-političkih sila. Naime neki naši javni radnici, pisci, publiciste i dr. znali su odobriti i blagosloviti svaku pojavu u našoj vjerskoj zajednici i pjevati joj hvalospjeve bez obzira na njen smisao i pravac. Pridjeve «presvijetli», «poznati učenjak»,

«poznati alim», «priznati vaiz» i slične davali su (gdje treba i gdje ne treba) ljudima koji ih ni počem ne zaslužuju. Tim se, valjda, nastojalo prikriti svu bijedu i slabost nekih nazovi alima. To činiti pak nije ni malo časno, kao što nije časno varati svoj narod. Da je svega ovog, bilo ima dovoljno dokaza, u našoj daljoj i nedavnoj prošlosti.

Patvorena ulema na svojoj duši nosi veliki dio krivice i odgovornosti za mnoge naše nedaće. Pa ni ona nije sva jednako kriva. Među njima ima ljudi koji su neupućeni i neobaviješteni, pa ne poznaju smjernice ljudi i sistema. To su naivni i slabo izobraženi ljudi. Ima ih pak koji su potpuno ovisni i koji pod udarcem teška života moradoše za koru hljeba primiti uloge, koje inače nebi primili. To su nevoljnici i bijedni ljudi. Treći su iz obijesti, svjesno, bez potrebe, ali gonjeni niskom pohlepom, prohtjevima i bolesnom ambicijom primali razne uloge, pa i one za koje ni malo ne odgovaraju. To su duhovno nezreli i moralno slabi ljudi. Oni bi za položaj, platu i titulu, koju ne zaslužuju, dali najviše svetinje, pogazili najuzvišenije principe i stupili u svačiju službu. Oni su svijesni grješnici i najviše su krivi i odgovorni.

Pored svega toga imamo utješljivih pojava po kojima možemo očekivati bolju budućnost u ovom pogledu i to obzirom na izobrazbu vjerske omladine i obzirom na opće društvene prilike. Uvijek je u islamskom svijetu bilo bar manji broj uleme koji su ostali dosljedni principima vjere i morala, koji su za te principe vodili borbu i u najtežim prilikama i koji su svoj narod budili i upozoravali ga na sve nedostatke u društvenom životu. Takvih ljudi bilo je i ima ih i kod nas. U vjerskim zavodima imamo lijep broj muderisa koji su u svakoj prilici ostali ispravni. Vjerska omladina kod nas u velikom broju naklonjena je ispravnom vjerskom i moralnom životu i zdravom prosuđivanju društva i društvenih potreba. Ona žigoše i sa

prezirom osuđuje sve mane i nezdrave pojave našeg vjersko-prosvjetnog rada. Ona je sa prezirom gledala na pokušaje podmićivanja i zavaravanja omladine od strane raznih partijskih i režimskih sila. Pored lijepe vjerske naobrazbe u našim vjerskim zavodima daje se omladini i dovoljna opća naobrazba. čistom vjerskom naukom i zdravim pojmovima iz opće naobrazbe naša vjerska omladina postaje sposobna za suvremeni život i rad za budućnost. Ona tim zauzima pravac nekadanje konstruktivne i napredne uleme. Ima ljudi nazadnjačkih nazora, kojima se to ne sviđa i koji bi voljeli da ulema trajno ostane nesposobna i zatucata zato, da je mogu lakše obmanjivati i voditi za sobom. Ima ih koji iz neobaviještenosti ili zlonamjerno misle, da ulema ne može biti ni sposobna i da je treba što više prikratiti i ograničiti čak i u poslovima vjersko - prosvjetne i vakufske uprave. Takvi nazori i takva mišljenja posve su pogrešna i mogla bi biti vrlo štetna po daljni razvoj prilika u našem vjersko-prosvjetnom radu. Tim bi se opet mogla nastaviti stara štetna praksa, da se ulema što više ograniči i veže, a da se opet na nju svaljuje sva krivica za naše razne nedostatke i slabosti. Takva praksa ne samo što je štetna, nego ona nije ni malo ni pravedna. Istina, treba bezuslovno onemogućiti protivorenu ulemu i licemjerstvo, a kad se to učini ne treba imati nikakve bojazni. Zato kod postavljanja uslova za vjerska zvanja treba postaviti najteže uslove i u pogledu vjersko-naučnih i moralnih kvalifikacija. Zatim, (kod biranja ljudi postupiti strogo po tim uslovima i uzimati u obzir samo ulemu, dakle ljude koji nemaju nikakvih ličnih težnji ni bolesnih ambicija i koji svojom sposobnošću, moralnom čistoćom i aktivnošću pružaju najbolju garanciju za ispravan i napredan rad. Takvim ljudima treba dati što više slobode i mogućnosti za rad i onda ih učiniti odgovornim. Ovim se ne tiraži, kao što je i prije naglašeno, da se daju povlastice i položaji jednom staležu, nego da se ovo učini u našem

općem interesu i da se izvede potrebna podjela posla u društvu, te da se dadne u posao što kome pripada. Da ovo, dakle, shvatimo onako pravilno i dobronamjerno, kao što je to shvaćalo prvo muslimansko društvo.

Naš novi opći društveni poredak ide u prilog pravilnom sređivanju poslova i u našoj vjerskoj zajednici. U cijeloj Evropi danas se proklamuju principi rada i ispravnosti u društvenom životu ljudi. Licemjerstvo, prodavanje općili interesa za pare i položaje, vladavina i utjecaj nezasluznih osuđuju se i smatraju nezdravom pojavom suvremene i napredne zajednice. Ti principi su naročito istaknuti i u našoj državi u izjavama njenih najmjerodavnijih ljudi. Rad i ispravnost je naša vjerska dužnost, a sada i prva građanska dužnost, jer se nalazimo u društvenom sklopu koji se zasniva na tim uzvišenim principima. Mi muslimani moramo biti svjesni toga i prema tome se vladati u svom vjerskom i građanskom životu, ako hoćemo da naša zajednica ne bude kao stara i slomljena kola na putu novog društvenog poredka. Mi želimo iz dna duše i čekamo da gornji objavljeni principi postanu životna stvarnost kako pri uređivanju naše vjerske organizacije tako i pri rješavanju svih društvenih pitanja u našoj državi. Pravilno uređenje naše vjerske organizacije, prema gore izloženim mislima, nije u interesu samo muslimanske zajednice nego u interesu i cjelokupne državne zajednice, jer će tim jedna velika grupa državljana srediti svoj duhovni život i postaviti ga na zdrave osnove, a to je od velike važnosti po opći kulturni napredak u državi. Što muslimani bolje i pravilnije uredi svoju vjersku organizaciju, tim će više biti osiguran čisti islamski vjerski odgoj njihova pučanstva, a islamski vjerski odgoj daje trezvene, radine, ispravne građane, požrtvovne za svoj narod i svoju zemlju.

Za pravilno i uspješno, sređivanje i odvijanje naših vjersko-prosvjetnih poslova neophodno su potrebna dva uslova: 1) potpuna

sloboda i samostalnost muslimana, da svoja vjersko-prosvjetna pitanja sami uređuju i 2) sposobnost, svijest i volja muslimana, da ta pitanja što bolje i pravilnije uredi. Prvi nam je uslov zajamčen od naših najmjerodavnijih faktora, od Poglavnika Nezavisne Države Hrvatske i njegovih glavnih suradnika, i on je prema tome osiguran, a na nama je samim da drugi uslov ostvarimo. Ostvarićemo ga, pak, ako pogledamo u srž ovog pitanja i ako mu pristupimo bez ikakvih osobnih natruha i nestranih težnji. Izgledi su i u ovom pogledu dobri, jer novi poredak nema više u svojim rukama i neće ga krojiti klika šićardžija sa svojom brojnom akrebom i partijskim prirepcima, za koje bi se podešavao čitav sistem u vjerskoj upravi i u čiju bi se osobnu korist donosili naročiti zakonski propisi (kao što to nekad/bijaše). Danas na izgradnji našeg novog vjerskog poredka rade ljudi za koje se ne može reći, da su rukovođeni osobnim težnjama i lošim namjerama.

Usljed svega izloženog sa povjerenjem i lijepim nadama izgledamo našu skoriju i dalju budućnost.

GODINA VII - 7

TRAVNJA 1944.-14. DŽUMADEL ULA 1363.-

Hafiz Hasan Babović

O ZADATCIMA I CILJEVIMA EL-HIDAJE

Neosporno je da se El-Hidaja i njen cilj ne mogu uspoređivati ne samo sa jednim športskim klubom, nego ni s kakvim dosadašnjim muslimanskim udruženjem. Njen cilj mora ići uporedo sa ciljem vjere islama. Njeni redoviti članovi su ilmijja. Rad i nastojanje ilmijje, kako pojedinca u svoje ime i za svoje pobude, tako još više u ime njihove organizacije El-Hidaje mora biti

što više u skladu sa životom i djelima Božijeg poslanika Muhammeda, a.s. El-Hidaja kao organizacija u kojoj su začlanjeni članovi ilmijje od seoskog muallima do članova Rijasete, ima zadaću primjeniti u svom radu do maksimuma propise islama, ne ogrješujući se ni za dlaku o njih. Ona mora biti nosilac svih islamskih vrlina, i ne dozvoliti da se u njen rad uvuku dosadanje mane mnogih muslimanskih društava. Može li na pr. sa šeriatskog stanovišta biti viša ironija nego li što je slučaj da se nakon svršenih zabava, gdje su bili izmiješani muškarci i žene, muslimani i muslimanke, a nekada i inovjerci, iztiče u javnosti moralni uspjeh zabave. Takovi "moralni" uspjesi koštali su nas onog našeg islamskog porodičnog života, one nepatvorene islamske čistoće, i dragocjenog temelja, na kome je zajednica počivala. Za El-Hidaju su i lijepi islamski običaji dragocjeni amaneti. Rušiti njih i držati ih olako sa omalovažavanjem – kao što su mnogi pojedinci iz izvjestnih muslimanskih društava, u prošlosti raditi – znači primicati se rušenju islamskih propisa i svega što je islamsko. Ulema – u ovom slučaju El-Hidaja kao njihova organizacija – najizrazitiji je čuvar svega onoga što ima islamsko obilježje, ona je najbolji tumač, koji daje svijetu pravac islamskog života uopće.

Sada jedno pitanje: Da li El-Hidaja kao takova, odnosno njena neka jedinica u provinciji može prirediti Mevlud za muške a u horu za izvođenje pored muških da sudjeluju djevojke od 17 i 18 godina, a da se ona ne ogriješi o svoj pravac?

Ako su, kao što sigurno bez imalo sumnje jesu, o tome pitanju autentična mišljenja velikih imama i najvećih islamskih učenjaka, onda se ovakav mevludski hor mora osuditi, tim više, što je priređen u ime El-Hidaje i na Novu muslimansku godinu.

Stanovište velikih islamskih fakiha mora za el-Hidaju biti najmjerodavnije rješenje svakog pitanja, jer je sa šeriatskog stanovišta, šta više, ženi preporučeno i kad klanja da klanja usamljena kod kuće. Zato El-Hidaja ne može ta njihova

mišljenja zabaciti, jer imaju svoj jak oslonac zasnovan na šeriatskim izvorima, pa je nemoguće donositi nova mišljenja da bi se udovoljilo savremenoj modi, kojoj osobito od početka, minulog decenija dobar dio i muslimana robuje.

Sam Mevlud je jedna novotarija u islamskom svijetu i smatra se kao "bid-ati hasena", dok mješoviti mevludski hor spada sigurno u najmanju ruku u "bid-ati sejiu", pa ga El-Hidaja kao takovog mora osuditi, inače preuzima ulogu onog učitelja iz narodne poslovice koja glasi: "Ako učitelj počne igrati, djeca treba da se preko glave prevrću".

Kao što onaj koji iz dubine svoje duše osjeća ljubav prema uzvišenim principima islama, koji svoj osjećaj ne može dovoljno riječima iznijeti, tako isto i ja nemam riječi da opišem kako je od nedavne prošlosti počeo blijediti islamski život, dok nije spao na ove grane. Ne samo da to ne mogu dovoljno opisati, nego šta više događaji t.zv. savremenog života toliko su otišli daleko da bih u očima mnogih ispao smiješan.

Ako se glavna svrha nekog islamskog djelovanja zabacuje, a želi se da se pod nekim plaštem postigne izvjestni cilj, onda se namjerno na taj način ruše temelji naše vjere. Dužnost je el-Hidaje i njenih članova da neuzstrašivo uztraju u svom zadatku, a prvenstveno da žigošu i osude ovakove pojave među nama.

Ako bi el-Hidaja kao legitimni tumač islama i njegovih propisa tolerirala ne samo ovakove mješovite horove, nego i ostale loše pojave, onda bi slijedilo, to, da mi sa našim životom ovakav kakav je usklađujemo islamske propise, a ne naš život sa propisima uzvišenog islama.

Naš muslimanski svijet, kojim ima čvršćeg islamskog osjećaja i pridržaje se njegovih propisa, mnogo drži do dosadanjeg zauzetog stava El-Hidaje, jer se njen rad ni za dlaku ne udaljuje od postavljenog zadatka.*)

• **H.M.Handžić:** Rado uvrštavamo ovaj članak pun pravog islamskog osjećanja i iskrenosti. Dužnost je svakog muslimana, da budno prati muslimanski život i da u njemu nastoji izpraviti sve što mu izgleda, da je pogrešno. To je islamska sveta dužnost "emr bilma'ruf ve nehj anil munkera".

Sadanji Glavni odbor El-Hidaje kao i svi dosadašnji Glavni odbori njeni, stoji na stanovištu, koje je pisac članka ocrtao i zauzeo. U tom pravcu želimo i dalje nastaviti. El-Hidaja ne smije priređivati nikakvih zabava, mješovitih sjela, pa ni mješovitih predavanja. Njene su priredbe ozbiljne, čisto vjerske priredbe i koristna predavanja. U svemu se mora kloniti onog što šeriat ne trpi, pa i mješovitih horova u kojima sudjeluju odrasle i punodobne ženske. To nek vriedi kao program za sve El-Hidajine jedinice. Toga nek se pridržaje svak ko saraduje sa El-Hidajom ili s njom ima vezu. Ovoga bi se uglavnom trebala držati i sva naša muslimanska društva. Tada ne bi bilo bruke i sramote koja se dešava. Na mnoga društva putem tombola i drugih haram-zarada sakupljaju sredstva za odgajanje i školovanje naše mladeži. U vjeri je ustanovljena činjenica, da haramom odgojeno dijete mnogo puta u svom životu kreće krivim putem. Zbog toga se ne treba čuditi ako se ne postizaju dobri uspjesi.

Pravac pravom muslimanu, treba da bude onako, kako je rekao vrijedni Fudajl ibn Ijad: "Drži se pravog puta, a nek na te ne utječe šta imaš malo društvo; kloni se krivog puta, a nek te ne zavara što na tom putu ima mnogo stradalnika."

TAKVIM

Takvim 1962.

Reis-ul-ulema

Hadži Sulejman Kemura

POVODOM DESETOGODIŠNJICE

POSTOJANJA UDRUŽENJA ILMIJE

N.R.BOSNE I HERCEGOVINE

S obzirom na okolnost što je 1961. godina jubilara, godina našeg dragog Udruženja ilmije, jaj ću se u najkraćim crtama osvrnuti — po mom mišljenju — na najznačajnije rezultate postignute kroz desetogodišnji rad Udruženja.

Kako naše vjernike tako i našu ilmiju kroz istoriju stalno je pratila nepripravnost i nesnalažljivost u novim prilikama. Tako je bilo i poslije drugog svjetskog rata. Završetak drugog svjetskog rata našim narodima je donio pored željenog oslobođenja od okupatora i njegovih pomagača i novo društveno Uređenje koje je sobom donijelo i korjenite promjene u svim vidovima našeg života. U tim i takvim temeljitim promjenama u našem društveno-političkom životu nije se bilo lako snaći. Nove cipele i gunj žuljaju izvjesno vrijeme dok se postepeno ne privikne na njih, a kamoli neće teško se priviknuti na novo i nepoznato društveno uređenje, kako to zgodno upoređuje naš prijatelj prota g. Milan Smiljanić, predsjednik bratskog Saveznog udruženja pravoslavnog sveštenstva u FNR Jugoslaviji.

Iako je Islamska vjerska zajednica prva normalizovala svoje odnose sa svojom novom državom, činjenica je, da je naše staleško udruženje poslednje osnovano. Trebalo je od oslobođenja proći punih pet godina da se osnuje naše Udruženje. Pet godina je naša ilmija lutala tražeći svoj put u novim životnim uslovima. Za cijelo to vrijeme nikad niko od strane oficijelnih organa naše vjerske zajednice nije otišao na teren, okupio ilmiju i pomogao joj da se snađe

u tim novim prilikama. Stoga nije čudo što se je među ilmijom našlo i takvih koji su pošli krivim putevima i ogriješili se o pozitivne zakonske propise.

Članovi glavnog odbora našeg Udruženja izabrani na osnivačkoj skupštini prvi su probili led i krenuli na teren na sastancima sa ilmijom diljem čitave Bosne i Hercegovina raspravljali o problemima u novim prilikama i ukazali joj na pravi put kojim treba; da ide.

Kao svijetlu tačku u proteklom desetogodišnjem radu našeg Udruženja smatram ispomoć naše ilmije narodnim vlastima u odbacivanju zara i feređe i na uključivanju žene muslimanke u naš privredni i društveni rad. Zahvaljujući angažovanju članova našeg Udruženja ovo krupno pitanje skinuto je s dnevnog reda bez bola i potresa na zadovoljstvo žene muslimanke i naše narodne zajednice. Na rješavanju ovog krupnog problema, koje je kroz vijekove bila ozbiljna kočnica napredku Muslimana, uzelo je učešća cjelokupno članstvo našeg Udruženja pravilno tumačeći propise Islama o učešću muslimanke u društvenom životu svoga naroda.

Veliki doprinos kulturno-prosvjetnom uzdizanju muslimanskih masa doprinijelo je članstvo našeg Udruženju boreći se svim sredstvima protiv praznovjerja u raznim vidovima koja su se tokom vijekova uvukla u naš narod i bila velika kočnica našem napredku. Naša ilmija je kroz svoje Udruženje počela tumačiti uzvišene propise Islama u savremenom duhu što ranije — na žalost — nije bio uvijek slučaj.

O radu naše ilmije na širenju bratstva i jedinstava među našim narodima, saradnji sa narodnim vlastima i masovnim organizacijama, mislim da nije potrebno govoriti budući je to danas svakome poznato.

Naročito mi zadovoljstvo pričinjava što ova jubilara desetogodišnjica djelovanja našeg Udruženja pada na dvadesetogodišnji! narodne revolucije, koja se ove godine proslavlja po čitavoj našoj zemlji. Sa velikim zadovoljstvom konstatujem, da je veliki broj Muslimana i Muslimanki položilo svoje živote u borbi sa okrutnim okupatorima i njihovim domaćim izdajnicima za olju i sretniji život naših naroda.

Odmah u početku okupacije - 1941. godine - kada su okupatori i njihove domaće sluge bili najmoćniji i kada su žarili i palili po našoj zemlji te ubijali naše sugrađane pravoslavne i jevrejske vjeroispovijesti, Muslimani Prijedora, Sarajeva, Mostara Banja Luke, Bijeljine i Tuzle u tim najtežim časovima u svojim poznatim rezolucijama dizali su svoj glas protiv svih nedjela i zločina, koji su se vršili nad mirnim građanstvom. Muslimani su u tim rezolucijama zahtijevali, da se zavede stvarna sigurnost života časti i vjere za sve građane u zemlji bez ma kakvih razlika, da se kazne svi zločinci i da se pod najstrožijom kaznom onemogućiti svaka vjerska netrpeljivost. U rasplamsaloj narodnooslobodilačkoj borbi kojoj su Muslimani sve više prilazili (iako su od zvaničnih i najodgovornijih funkcionera ustaske vlasti vrlo često nazivani cvijećem novog poredka u tzv. Nezavisnoj državi hrvatskoj, uzeli su vidnog učešća i mnogi naši vjerski službenici. Na istorijskom drugom zasjedanju AVNOJ—a u Jajcu govorilo je više vjerskih službenika među kojima je naročito bio zapažen sada preminuli Hadži Mehmed ef. Mujkić, džematski imam iz Kotor-Varoši, kojemu je za revnosan rad j pravilan stav u NOP-u Maršal Tito poklonio svoj pištolj.

Vrijedno je ovdje spomenuti i rezoluciju, koju su 1943. godine potpisali i objavili trideset i četvorica aktivnih vjerskih službenika Islamske vjerske zajednice Bosanske Krajine, koji su se s oružjem u ruci, na oslobođenoj teritoriji, borili protiv okupatora i njegovih saradnika. Kada se sve ovo uzme u obzir onda svakome treba da bude jasno zašto pripadnici Islamske vjerske

zajednice sa ostalom svojom dobronamjernom braćom pripadnicima drugih vjeroispovijesti i drugim patriotima, stoje na braniku svoje drage otadžbine spremni i na najveće žrtve, ako to bude trebalo, da se sačuva ono što je tolikim životima najboljih sinova i kćeri naše zemlje plaćeno.

Ovoga treba da je svjestan svaki naš čovjek i da ne žali svoga truda u radu za bolji prosperitet naše divne domovine.

TAKVIM 1972.GODINE

Abdul-Hakim

ILMIJA DANAS I NJENA ULOGA SUTRA
(Jedno upozorenje i apel mlađim naraštajima ilmije)

I

U današnjem islamskom svijetu vodi se svojevrsna debata o ulozi njegove uleme kao posljedica saznanja da islamski svijet nema one duhovne snage, koju bismo očekivali od onih koji sebe smatraju Muslimanima. Nizak kulturni nivo širokih muslimanskih slojeva, njegove nesređene socijalne i političke prilike, pa i materijalno siromaštvo pripisuju se duhovnom padu – a time dobar dio tih konstatacija idu kao prigovor na račun njegove uleme. Jer, zadatak uleme je da se brine o duhovnom životu svoga stada.

Šta odgovoriti na ova prebacivanja? Da li i opet uzvraćati patetično «Našu odrođenu inteligenciju treba osuđivati!» ili možda, pomirljivije: «I drugi su krivi!» - ? Upuštati se u ovakvu polemiku bio bi jalov posao.

Već poodavno nametnuo se problem općeg stanja Muslimana. Pitanje «Kojim putem?» bilo je prisutno svuda i vuče se kroz dobar dio islamske povjesti. Želje i protuželje, optužbe i protuoptužbe, a zatim ljute svađe i lična vrijeđanja, pa čak i krvavi obračuni društvenih i istorijskih razmjera — sve je to bilo prisutno.

Zato odgovarati na te optužbe bilo bi samo

jedna svađa više, koja ne vodi ničem, ali i ne voditi računa o svim tim prigovorima (pa ma kakvi oni bili) bila bi još gora stvar, Naime, upravo iz tih pritužbi možemo naučiti šta i kako da radimo za dobro onog što smo prihvatili kao svoj ideal. Time se, nužno, nameću kao objekti u analizi općeg razmatranja zadatka ilmije i njenog specifičnog položaja u savremenom društvu. Dakle, pozabavićemo se njima ne radi polemike, nego zbog pouke.

II

Danas je ilmija svedena na stalež koji se profesionalno brine oko najosnovnijih tzv. vjerskih potreba svoje zajednice. Ovo nije nikakav princip nego faktičko stanje, jer tu dužnost može da obavlja svaki vjernik pod izvjesnim uslovima, ali ne i pod nekim posebnim. Ali ovo može da navede na pogrešan zaključak: da je to svećenstvo jedna religije. Kažemo pogrešan, jer je ta institucija neprihvatljiva za Islam.

To proizlazi iz islamskog načela da nema posrednika između čovjeka i njegovog Stvoritelja. Čovjek Mu se obraća i moli Mu se u svojim mislima, riječima i djelima — izravno. Kur'an je označio kao neoprostiv grijeh, kao kufur, obraćanje molitvom i zahvalnošću bilo komu mimo Boga dž. š., pa makar to bilo u poimanju kao puta, kao posrednika do Boga. Npr. molitve anđelima, "svecima!, «dobrim» — koji bi se trebali založiti kod Svemogućeg Dobročinitelja za molioce — sve je to u Islamu osuđeno na isti način kao i kumiri i njihovi žrtvenici Islam ne poznaje niti priznaje posvećene i uzvišene, koji bi se trebali po nekim pravilima označiti kao Bogu bliski, pa prema tome i «uticajniji» od običnih smrtnika.

Zato naziv «muslimansko svećenstvo» — koje se nekad može čuti — i u pojmu i u principu je pogrešno.

Poziv ilmije je utemeljen zahtjevom Kur'ana da se među vjernicima nađu i oni koji će druge podučavati u vjeri. Razumljiv je uslov za to da takvi i sami budu upoznati sa islamskim učenjem. To je skup znanih, a ne posvećenih.

Neki posebni moralni uslovi ne postoje izvan normi koje važe i za ostale vjernike.

Sasvim je logičan razvoj da od ovakvog učitelja Islama postaje tumač i branitelj njegovih načela, i propovjednik njegovog morala. Djelovanje ilmije se izdiferenciralo na: obrednu (imamsku, hatibsku), prosvjetnu (mualimsku, muderisku), sudsku (kadijsku, muftijsku) i čisto naučnu (alimsku) službu ali bez neke stroge profesionalne isključivosti. Slika toga je uloga džamije: ona nije bila samo bogomolja, nego i škola i sudnica. Duhovni i društveni život bili su jedna nerazdvojna cjelina. Predvodnik toga života bio je alim, učen čovjek, učenjak.

III

Dok su u prošlosti stavovi i djelovanje ilmije bili od presudne važnosti u životu muslimanskog društva, danas je njena uloga iz temelja izmjenjena. Ona više nije kreator društvenih zbivanja; u najbolju ruku ona se samo poziva da "blagoslovi" trud i djelo drugih. Iz dana u dan pada i taj društveni ugled. Poziv alima je izgubio nekadašnju svoju privlačnost i popularnost.

Kako je došlo do toga?

Prije svega treba uočiti koji je razlog bio da je ilmija u prošlosti vršila tako odlučujuću ulogu. Mi često slušamo kak nam hvale moral, islamsku dosljednost i znanje nekadašnje ilmije, ilmije u doba napretka Islama. Time nam se indirektno, a nekad i otvoreno prebacuje kako toga više nema. Mi se ne bismo mogli nikako složiti sa ovako pojednostavljenom formulom. Ne zbog toga što bi ovakva tvrdnja bila uvrjedljiva, nego prosto što je netačna. I danas ima i može biti karakternih i učenih. Ono, što je nekada izbacivalo ilmiju u prvi plan, bila je prije svega činjenica da je to bio jedini "masovni" intelektualni stalež. Kada se tome doda da je taj stalež imao ujednačene poglede zasnovane na islamskom moralu, onda je potpuno razumljiva njegova odlučujuća uloga u tim vremenima.

Međutim, danas ilmija nije više jedini intelektualni stalež. To je ono prvo što treba shvatiti. Druga činjenica, koja ima određen uticaj,

jest ogromna mogućnost sticanja općeg obrazovanja bez primjera u ranijoj povjesti. Ali baš ovo ne bi trebalo biti neka nepovoljna okolnost za ilmiju i njeno djelovanje. Islam gleda u nauci i obrazovanju svog najboljeg saveznika. Uslov za vjerovanje je upućenost i znanje. To je stav kojim je čitav Kur'an prožet. Prvi objavljeni kur'anski ajet poziva Muhammeda a. s. da uči i poučava, da bi odmah zatim — nakon konstatacije da je Bog Gospodar stvorio čovjeka — istakao da je Bog najplemenitiji, jer je poučio čovjeka peru i jer ga je naučio onom što on (čovjek) nije znao. U ovom kontekstu postaje nam teško razjašnjiv naš duhovni pad baš u ovo doba nauke. Kako dolazi do ove paradoksalne situacije?

Bez sumnje, neko je kriv za ovo. Neka svako svoje traži! Neka svaki Musliman analizira sebe: "Šta sam učinio, šta nisam učinio (a trebao sam i mogao sam) i konačno: šta sam uradio naopako?" Pad je i suviše dubok da bi mogao biti odgovoran za to samo neko ili neki.

Što se tiče ilmije, njena prava, istorijska greška leži u činjenici da ona nije shvatila kakve se promjene dešavaju oko nje u društvenim kretanjima i u nauci. Ona ih jednostavno nije priznavala i zatvorila se u svoj svijet. Njoj je ponestalo daha i poleta ranog Islama. Ona nije više ništa novo davala, ništa originalno. Ona je samo ponavljala, citirala davne prethodnike. Sve je bilo ukalupljeno u forme, koje su joj nametli stari uzori. Norme islamskog obrazovanja bitno se nisu mijenjale. Obrazovanje, kakvo je nasljeđivano, takvo je u amanet predavano, i kao takvo je postajalo skućeno i neadekvatno potrebama islamskog društva u novonastalim prilikama. Bilo je malo onih koji su mogli da shvate ili naslute dolazak drugih vremena sa novim pogledima i posebnim društvenim strukturama. Jedinstven je i, po svoj prilici, usamljen slučaj našeg Gazi Husrevbega, koji je u svojoj oporuci postavio zahtjev da se u njegovoj medresi «izučavaju i nauke koje vrijeme bude zahtijevalo». Muslimani, na svoju nesreću, nisu imali u dovoljnom broju ovakvih dalekovidnih i pron-

icljivih da sva te suštinu zbivanja. Oni malobrojni — koji su na vrijeme shvatili suštinu razvoja i tražili novi prilaz Islamu, nisu shvaćeni; šta više, bili su osuđivani kao otpadnici od tradicije. Slučaj Afganije je izrazit primjer.

Posljedica je bila vidno negativna kako u duhovnom životu Muslimana tako isto i u položaju same ilmije u društvu. Društveni događaji su se počeli odvijati mimo ilmiju, a kasnije i protiv ilmije. Laicističke struje su se pojavile i među Muslimanima, i nastao je oštar sukob između njih i ilmije. Ilmija se tvrdokorno opirala, ali je svugdje bila prisiljena na povlačenje. Istorijski gledano, to je bio sušiti poraz. Nije moglo ništa drugo ni biti. Pobjedu mogu izvojevati samo oni kojii žele nešto da stvore, a ilmija nije to nudila; ona je pokušala jedino da sačuva 'svoju' baštinu.

Koliko je bilo njeno nerazumjevanje nastalih prilika vidi se po tome što je ulema tratila svoje snage na odbranu pustih formi nebitnih za islamsko osvjedočenje. Muslimani su zaboravili da su forme zadnja stvar u Islamu. Nikakvim vještački nametnutim formama ne da se spasiti vjera u ljudskom srcu. Formalizam je najobičniji džahilijet. Kad listamo naše stare časopise, čovjek ostaje zaprepašćen nad njihovim sadržajem:

Vodile su se rasprave, i to još «učene» rasprave o nošnji Muslimana, a dotle je muslimansko društvo plavio nemoral sa svih strana. Ne samo da su se sve manje poštovale osnovne, dobro poznate odredbe Kur'ana (kao što su npr. namaz i post) i zabrane (kao što su alkohol i kamate), nego su sve manje uvažavali i općepriзнati moralni zahtjevi, a da niko nije znao ukazati način kako da se to spriječi. Želja je bila prisutna, glasovi uzbune dizali su se sa svih strana, ali je izostalo djelo. Stvarnog rada — onog rada koji donosi plod nije bilo.

Ukoliko je i ulagan nekakav trud, ulagan je potpuno pogrešno. Na primjer: Nastojali su da Muslimanki spriječe «izlazak iz kuće». A trebalo je shvatiti da je to neminovnost, koju

treba spremno dočekati, kako bi se Muslimanki pružila mogućnost za islamski život u novim okolnostima. Ilmija je smatrala taj izlazak u otvoreno društvo definitivnom moralnom katastrofom. U stvari, ilmija — onakva kakva je bila — bila je nedorasla da se bori u takvom društvu za islamska načela, i ona je nalazila izlaz u ignorisanju nastalih promjena. Njoj nije bilo ni na kraj pameti da se upravo ona sama mora mijenjati radi uspješnog djelovanja. Borba za status quo — to je jedino što je ona umjela, ali je to bilo i iluzorna borba. Danas je svima nama vidljivo da zadržavanje Muslimanke «u kući» — isto kao što nlije bilo moguće — nije samo po sebi predstavljalo uspješno rješenje. Ono, čega se ulema toliko užasavala, našlo je sebi puta i načina da provali i u čvrsto zakapijani muslimanski dom. Čak se može naići na rasprave da li je mašina šejtanska stvar. Ljudi su zaboravili da je šejtan u ljudima, a ne u stvarima. Njima nije bilo jasno da korišćenje mašine nije nikakav grijeh, nego zaborav na Boga, otsustvo zahvalnosti na Njegovim darovima kojim se čovjek koristi.

Osuđivala se «ćafirska» škola, a da se Muslimanima nije nudila odgovarajuća islamska — takva, koja bi ih osposobila za novonastala vremena. Ono što im je pružano ni iz bliza nije zadovoljavalo potrebe života. Prosto čovjeku staje pamet, kako to, da Muslimani nisu bili na vrijeme alarmirani na potrebu svestranog obrazovanja. Shvatiti ovu neophodnost predstavljalo je farzi kifaje. Neuviđanje ove potrebe je pravi džahilijet. Posljedice su bile porazne: takvim stavom prepustilo se *d r u g i m a* jedno od najjačih oružja u oblikovanju ljudskog duha i duše — školstvo. Akterima modernog školstva pripao je autoritet učenih i znanih. Islamski duh, krivicom njegovih nosioca, našao se isključen iz toga savremenog obrazovanja i odgoja.

Kako sačuvati islamski karakter muslimanske zajednice — to je ležalo izvan predodžbi ilmije šta je stvarno potrebno raditi da se to ostvari, a time pogotovu izvan njenog određenog stremljenja kojim bi se ta želja osigurala.

I došao je poraz! Neizbježno! Islam, kao ideja za poduzetna čovjeka i kao ideologija za stvaralačko društvo, nestao je! Još može da služi kao inspiracija za moralan život pojedinca, ali ne i kao princip uređenja ljudskih zajednica. (“To je privatna stvar pojedinca” — tako nam to učtivo prezentuju.) Sveden je na pojam utjehe i rezignacije, a njegovi protagonisti na rang obrednika za starce i oprematelja mrtvacu.

Nasuprot tome, ima ih ih koji se ne mire sa današnjim duhovnim stanjem Muslimana i pozicijom Islama u svijetu. Na primjer, Ahmedije! Poznati su nam slučajevi kako oni pokušavaju da djeluju i u našim krajevima. Tako nam pričaju, kako je jednom zgodom izbila velika prepirka između naših ljudi i jednog njihovog misionara. Ovaj je, na sve prigovore naših, odgovarao jedno jedino: “Mi radimo, a vi ne radite ništa!”

Nad ovim bismo se morali duboko zamisliti. Da li je ova tvrdnja tačna? Na veliku našu sramotu, jest! Oni imaju rezultata, koji se ne mogu potcjenjivati. Upoznavanje Zapada sa Islamom je uglavnom njihovo djelo. Poznato je, da tamo postoje islamski centri i dobar dio njih je upravo djelo njihovog misionarskog rada. Prije pola vijeka, i još nešto više, oni su postavili sebi u dužnost da upoznaju svijet sa svojim pogledima. Stvorili su intelektualni kadar s kojim nastupaju smišljeno, organizovano i planski.

U odnosu na njih, islamsko prisustvo nas iz sunijskog mezheba ne osjeća se. To je nerazumljivo — za nekog, ko to gleda sa strane — kad se uzme u obzir ako ništa drugo, a ono bar brojnost sunija. I ono se ne da opravdati ničim. Mi bismo morali sami sebe pozvati na odgovornost zbog te porazne činjenice. Međutim, mi smo umireni saznanjem da je istina na našoj strani, iako ne ulažemo nikakav odgovarajući trud da se ta istina objelodani i upozna. Mi smo toliko pasivni da su mnogi kritičari Islama upravo po nama ocjenili Islam kao vjeru pasivnosti. Rezultat ovakvog stava su i naše vjerske zajednice diljem svijeta. To su najprimitivnije organizaci-

je, koje su uopće poznate Među posmatračima društvenih kretanja nailazi se (i) na mišljenje kako u tom svijetu nema organizacijskih sposobnosti. Ovakva ocjena je neopravdana, a pored toga ona odvraća pažnju od stvarnog nedostatka, Ustvari, te zajednice nemaju duha, onog duha prvih Muslimana kojim su krenuli da sav svijet upoznaju sa Kur'anom. Zato su to mini strukture čiji programi, ciljevi i rad ne mogu da zadovolje bitne potrebe misije Islama ni unutar muslimanskih zajednica. Neko djelovanje u okvirima islamskog svijeta kao jedne cjeline, potpuno je odsutno, a da se i ne spominje ono šire u svjetskim razmjerama.

IV

Pripadnike ilmije možemo formalno podijeliti u dvije grupe: na one u selu i na one u gradu. Pošto je selo više religiozno, zaključujemo da je djelovanje ilmije na selu zadovoljavajuće, bar dosad. Što se tiče grada, stanje je znatno drugačije.

Udaljavanje grada od vjere, može se prihvatiti kao činjenica, ali je apsolutno netačno uzeti da «urbanizacija nužno vodi društvo u nereligioznost». Iznositi to kao neku zakonitost — nelogično je. Pravi razlog — što vjera nema onog uticaja na gradsko stanovništvo kao na seosko — leži u nedoraslosti vjerskih predstavnika i propovjednika da djeluju u duhu svog poziva u uslovima života, rada i težnji gradskog stanovništva. I u selu i u gradu ilmija je u prosjeku proizvod iste škole. Međutim, njen kulturni nivo je iznad onog u selu, a ispod onog u gradu. To reljefno ocrtava jedno stanje i jednu uzročnu vezu, makar da time nije sve dorečeno.

Ukazivati da i druge konfesije, koje imaju daleko bolji «stručni» kadar, također gube teren u gradu i time se braniti — neumjesno je. Što i takve nemaju uspjeha stvarni razlog je što one ne mogu da zadovolje poglede («intelektualnu glad»), želje i težnje toga svijeta. A to se ne može reći za Islam. Njegovo učenje o monoteizmu je kategorično i isključivo, i kao takvo je prihvatljivo upravo za obrazovana čovjeka. Zatim,

uzet u cjelini on je iznad pojma «religija», on je nešto više. Uostalom, bilo bi pogrešno tvrditi da u apsolutnim omjerima religija gubi u gradu. Nedavno je kod nas štampa isticala zamašne djelovanje i uspjehe adventitista u Nišu. Dok velike zajednice sa profesionalnim svećenstvom ili službenicima (kao kod nas) ne bilježe bilo kakav uspjeh vrijedan spomena, dotle jedna mala zajednica to postiže. 'Hrastovi padaju, a trstike osvajaju.' Kako to objasniti? S naše strane, kao objašnjenje, upozoravamo na izvjesna zapažanja:

Čovjek se nerado prepušta v o đ e n j u . (Potsjetimo se na narodni izraz "popovanje", na njegov smisao i upotrebu!)

Zajednice u kojima se ne osjeća dušobrižnički patronat, nego sudjelovanje, ukoliko uporno i dosljedno rade — postižu uspjehe i u gradu! Kod njih se ne zahtjeva od stada da budu ovce, nego ravnopravni zastupnici jedne ideje i njeni aktivni propagatori, dosljedni realizatoru jednog programa. Od svakog člana se zahtjeva da bude misionar. A šta to znači kad se u jednoj sredini osjeti djelovanje ne više "plaćenika", nego entuzijasta, materijalno nezainteresovanih, poduzetih i odanih jednoj misli, smišljeno organizovan rad obrazovanih ljudi, ljekara, inženjera, profesora, to smo vidjeli na primjeru spomenutih adventista. Ako Islam nema uspjeha u urbanoj sredini onda je to propust onih koji su sebe zadužili pred Bogom i svijetom da propovjedaju Islam. Osnovna slabost naše ilmije je odsustvo misionarskog duha. To se bitno razlikuje od onih koji postižu uspjehe u širenju svojih vjerskih ubjeđenja.

S koljena na koljeno izobražavani su naraštaji ilmije sa potpuno oprečnim pogledima. Npr. kao uzor za ugledanje navodilo se (i navodi se još uvijek) kako je Imami Malik odbio poziv Harunur Rašida da ga posjeti u dvoru i da mu pruži odgovor na neko složeno pitanje, nego mu otporučio, neka dođe u džamiju ako želi da ga čuje.

Sto se tiče ovog slučaja samog po sebi, Imami Malik — na žalost — nije bio u pravu!

Mi cijenimo Imami Malika, njegovu učenost, nepotkupljivost i hrabrost, ali on se trebao odazvati onakvom pozivu, pa makar to bio i vladarev kome se on nije htio pokoriti...

Ishod ove priče ide više u prilog Harunur Rašida. On je ispao veći, jer je za tako plemenit i Islamom preporučljiv cilj — da dođe do znanja — pregazio preko svog carskog dostojanstva i otišao među narod da kao običan građanin sluša velikog alima.

Bilo bi daleko bolje da su nam, kojom srećom, mogli ispričati kako je Imami Malik otišao do nekog, i to još po društvenom rangu nižem od sebe da mu objašnjava Islam, pa da se to ističe kao obrazac za ponašanje. Uostalom, sjetimo se našeg peygamera i njegovih ashaba oni nisu čekali da im ljudi dođu, nego su sami išli među njih. Nije to bio neki izuzetan usamljen slučaj; ili propagandni gest; nego svakodnevna praksa u životu jedne misli. Sjetimo se, koliko je to riskatno bilo! Pored napora i požrtvovnosti nekad se i «glava u torbi nosila». Neki su u tim misijama doista i stradali. Kad Kur'an govori o onima «koji se bore životima i imetcima na Božijem putu» i «koji su pali na Božijem putu», to se upravo odnosi na prve alime — misionare Islama.

Ilmija — svjesna kakve principe zastupa — znala je da grmi sa visokih ćuruseva. Opominjala je i zahtjevala. I bilo je sve u redu — bar donekle — dok su džamije bile pune. Ali u izmjenjenim društvenim prilikama džemat se sve više osipao. Kod izmjenjenih prilika trebalo je mijenjati i metode, a ilmija to nije činila. Ako čovjek nije više dolazio, trebalo ga je tražiti. Ali, avaj, to niko nije činio.

I dandanas u nama živi taj mentalitet, da mi očekujemo da čovjek traži nas i pita za istinu. Ovdje je zametak fatalne pogreške muslimanske uleme.

Kad bi se postupilo po pravilu “Pristupajmo ljudima!” sa iskrenom željom da se uspije, mnogo štošta bi bi drugačije.

Prvo, u sudaru s tuđim mišljenjima, čovjek

bi ubrzo otkrio ograničenost vlastitog znanja. To bi ga natjeralo da proširi horizont svoga obrazovanja. (Poznato je, da u kvalifikacionoj strukturi, u odnosu na druge konfesije, ilmija vrlo slabo stoji. Za onu službu pak koja joj se namjenjuje ili kojom ona sama sebe zadužuje ova stručnost bila bi još i dovoljna!!!)

Drugo, ubrzo bi uvidio da sam mnogo ne može učiniti, pa bi tražio saradnike. (Zar je čudo što naši uvažni alimi pokazuju tako malo smisla za uzajamnu saradnju? Oni “sa strane” im prebacuju da nisu u stanju zajednički napraviti ni jedan prevod Kur'ana, koji bi bio slobodan od nedostataka što ih tako spremno jedan drugom “turaju pod nos”!!!)

Treće, želja za uspjehom bi ga navela da traži puteve i načine da to ostvari. Uvidio bi kako mora biti mnogostruk rad kojim se uspjeh osigurava.

Nije to održati predavanje, pa svak «za svojim poslom!» Treba se saživiti s ljudima, raditi s njima i pružati im svakovrsnu pomoć u tegobama života. Treba postati dio njih samih, njihovog društva i tek — kad te takvog prihvate — tada možeš očekivati uspjeh od svoje misije

Obratimo pažnju na ono sistematsko i poduzetno djelovanje kršćanskih zajednica: stvorili su temeljne institucije društvenog značaja u svjetskim razmjerama koje trebaju posredno ili neposredno da vode idejnim ciljevima njihovih crkvi; njihovo prisustvo u mnogim zemljama ne može se zanemariti. Od vremena do vremena naši časopisi notiraju kako djeluju i u muslimanskim sredinama. Kako im parirati? Nije dovoljno reći: «Čuvajte ze zablude, ne priliči Bogu da ima sina», potreban je zamašan rad, i svakodnevna bitka u životu ljudskom. Ne treba se pravdati time što oni imaju izobražene kadrove, ogromne organizacije s ogromnim sredstvima. Ne! Oni imaju požrtvovane ljude, a mi ih nemamo. Oni su nastavili tradiciju svojih havarijuna, a mi nismo.

Nedavno sam čuo od jednog poznanika kako su ga posjetili dvojica misionara jedne

malobrojne kršćanske sekte i ponudili mu «svoju» diskusiju i svoju literaturu. On priča: «Slučajno su naišli na mene tražeći drugu osobu za koju su znali da se interesuje za religiozne probleme; nisu žalili truda da prevale 500 km da dođu do nje u provinciju». A evo šta mi radimo: Prošle godine pred Ramazan zamoli me jedna starica da joj kupim Takvim. Veli: «Vidila sam hodžu i pitam ga da li je izašao Takvim, a on mi odgovara: «Jeste, eno ih kod mene kući. Dođi popodne, naći ćeš nekog od ukućana.»» Da bi slika bila potpuna, napominjem da je taj hodža mlađi čovjek, skoro da bi joj mogao biti unuk. Treba li ovome komentar?

Jedanput, u jednom društvu, slušam kako se jedan naš intelektualac tuži na «naše»:

«Vjera me mnogo interesuje, ali moji sugovornici više su svećenici, nego hodže. Svećenici se i ne ustručavaju da me potraže ili posjete i onda kad su znatno stariji od mene. Spremno ti pružaju pored religiozne literature i svaku drugu pomoć. A što se tiče naših, oni će te prije obešhrabriti, nego pomoći. S vremena na vrijeme posjećivao sam jednog od naših alima mnogo cijenjenog po karakteru i znanju. Ne nailazim na onu susretljivost, koja se očekuje. Čak mi jednom prilikom kaže: „Vidiš, mnogi se upušta u posao koji mu nije struka. Gledaj (i pokazuje mi jedan naš časopis), evo ova djevojka piše o Islamu šta će to njoj? Ona je službenik, nek se ona bavi svojim poslom, neka knjiži u svom preduzeću ... itd.»

«Nelagodno se osjećam» — nastavlja ovaj intelektualac — «nije li ovo prekor i meni prema onoj narodnoj «šćerku kara — nevi svjete dava!» Da li da mu kažem: «Kod onih tamo laike objeručke dočekuju na širenju ideje o Bogu i morala vjere», ili: »Vi znate, svakako, više. Pomozite svojim znanjem toj plemenitoj namjeri, uputite je!» —? Konačno se odlučih i odvratih mu naglas: «Šta ćete, profesore, kad drugih pozvanijih i spremnijih nema na djelu ... Spade knjiga na dva slova!».

Drugom prilikom slušam jednog našeg

intelektualca kako kritikuje ilmiju pa mu namjerno rekoh: «Pa dobro, gdje ste vi kritičari na djelu? Sve očekujete od hodža! Što vi ne radite?» — A on mi odgovara: “Prva velika prepreka su upravo hodže. Oni bi me odmah diskvalifikovali. Oni ne raspravljaju o djelu, nego o čovjeku. Njihov glogov kolac je: “On nije hodža, šta on zna!”. Nekada su tako bili na nišanu dr Metiljević zbog svoje knjige “Islam” i Bašagić sa svojim komentarima hadisa, pa produžuje sve ogorčenije: «Oni to i ne žele. Njima nije drago što se i ovoliko bavim Islamom, gledaju me poprijeko. Njihovu blagonaklonost bih stekao ako bih došao u džamiju od Bajrama do Bajrama, i ako bih dao da mi se ocu prouči hatma — tada bih dobio od njih karakteristiku „Mujo je fin Musliman”.

Oponiram mu. Kažem mu da pretjeruje i da nema prava, da izjednačava sve redom.

On zašuti. Malo se zamisli, pa počne smirenije:

«Ono postoji anegdota (koja se pripisuje čas jednom, čas drugom) u kojoj se — na pitanje «Zašto su hodže tako malo pisale?» — odgovara: “... da se ne objelodani koliko malo znaju”. A ja bih dodao: i da ne bi od sebe pravili metu niskih udaraca. Eto, Čaušević je bio alim, mi ga dosad nismo većeg imali, pa šta je on sve doživio zbog svog prevoda Kur’ana?! Ja govorim samo o načinu kako se raspravlja: time oni ne daju nikom — ni onim između sebe, ni onim sa strane — da se bilo čime istakne. Kako se može čovjek usuditi na bilo što značajno kad unaprijed zna, da neće naići ni na razumjevanje, niti će dobiti bilo kakvu podršku od onih, koji su upravo za to pozvani?»

Svakako da sve ovo ne može biti opravdanje za bilo čiji nerad. Izvan toga, gore iznešeno mišljenje je vrijedno pažnje: ono ukazuje na stanje duhova u našoj zajednici. Moramo se zapitati «na obje strane». Šta je to s našim islamskim moralom? Šta se to događa s nama? Stvorena je atmosfera ustajale bare u kojoj duhovno padamo.

Da bismo upotpunili misao ove rasprave, evo još jedne upečatljive slike:

Kad je u svoje vrijeme rahmetli Čaušević skicirao arebicu («matufovaču»!) i kad ju je pokazao jednom svom prijatelju, ovaj mu je — tako se priča — odgovorio: «Ovo ti je jako pametna stvar, ali šta ćemo raditi mi, alimi, kad se svak mogne upoznati s Islamom bez nas?»

Danas smo svi mi živi svjedoci kako nam se ovakva nakaradna rezovonanja teško osvećuju. Ovo je doba masovnosti u svemu, pa i u kvalifikovanim kadrovima i u kvalitetnoj literaturi. Onaj, koji nije u stanju da osigura tu masovnost, neminovno je osuđen na izolaciju i propadanje. Konkurencija i utrka poprimili su i na religioznom polju nepojmljive razmjere u odnosu na dosadašnje iskustvo.

V

Namjera ovog članka — ponavljamo opet — nije u tome da se ovaj ili onaj ocrni. Ne zato što to neko nije zaslužio, nego zato što je to beskorisna stvar. Najzad, svi mi slušamo i gore priče, koje se šapatom Bosnom šire... Ko će ispraviti krivu Drinu? Ostavimo se kritike radi kritike! Tu bi se mogli romani pisati.

Ovo smo iznijeli kako bi naši mlađi naraštaji, naša sutrašnja inteligencija, naša buduća ulema imala uvida u pravo stanje stvari, njihove prave uzroke i put do rješenja.

Oni trebaju biti svjesni da će u društvo ući bez nekadašnjeg oreola autoriteta. Oni moraju napustiti iluziju da se nalaze na tronu ugleda pred kojim je dužan da nastupa i moćni Harunur Rašid. Polagati nadu na tako nešto je puka iluzija. Uz to oni, koji misle na bilo kakav lični interes, neka znaju da se tu mnogo okoristiti neće. Svo naslijede, kojeg se misle prihvatiti, sastoji se od dugova prema Bogu, zajednici i povjesti. Islamski duhovni i materijalni kapital je davno proćerdan. Stara zgrada islamskog društva je istorijska ruševina. Ona nije mogla izdržati toliki javašluk i šićarđijski mentalitet. (Uostalom, pravo je čudo da se toliko dugo i držala!) Nastaviti dosadašnjim putem značilo bi još se samo

primiti uloge grobara Islama. A želi li iko od vas takvu slavu? Potrebno je graditi novu islamsku zgradu u novim uslovima savremenog svijeta. Mukotrpan je to zadatak. Njega mogu ispuniti oduševljeni i osvjedočeni, a ne račundžije. Islamu je potreban novi lik alima.

Prepreke su ogromne, ali oni, koji imaju ljubavi za Islam, ne trebaju klonuti dubom, ne trebaju reći: «Sva društvena i istorijska kretanja su protiv vjere, posebno protiv islamske misli», pa da se pomire s tokom događaja i da se prepuste njihovoj struji. I ti događaji su plod ljudskih djelatnosti. Neka v r l i i d o b r i počnu da rade! Šanse za vjeru su veće, nego što to u prvih izgleda. Primjera imate na dohvat ruke:

Omladinska tribina u Carevoj džamiji, Takvim, Preporod, i konačno vaš Zemzem — sve to može da posluži kao evidentan primjer. Uloženi trud je pokazao veći rezultat, nego što se slutilo. Zaključak je nedvosmislen: u stadi ima više moralnog zdravlja, nego aktivnosti kod pastira, a stado je mnogobrojno, dok je pastira malo.

Za napredak Islama mogući su najambiciozniji planovi. Islamski svijet je duhovno zanezaren, ali ogroman i sa željom da se uzdigne. Tu misiju duhovnog buđenja može da izvede kadar ljudi vašeg poziva, pa zašto upravo ne biste bili to vi? I na svjetskom planu su mogućnosti velike. Npr., savremeni svijet se nalazi na ivici jedne moralne krize koja mu prijete uništenjem. Jedini spasonosni lijek može biti moral jedne vjere. Zašto to ne bi bio moral naše vjere?

I čovjek današnje civilizacije, pokušava da osmisli život i smrt. Traži uzrok i smisao ovog postojanja. Islam mu nudi svoj odgovor sa autoritetom poslanstva od Najvišeg Bića. Ali, ko će mu to dostaviti? Zar to upravo nije naša... Vaša dužnost?

Sve to nije nemoguće. Istina, ljudski život je prilično kratak da bi čovjek mogao da doživi potpun uspjeh jedne zamisli, ali to ne treba da obeshrabruje: drugi dolaze i nastavljaju započeti posao. Kad je Alejhisselam nastupio sa svojom

općevječanskom misijom, mušrici, džahili, sumnjalice i munafici držali su da je taj čovjek sišao s uma. A oni, u čijim je srcima odjeknula vjera, za pola vijeka osvojili su polovinu tada poznatog svijeta. Za čovječanstvo ne postoje ne-realne ideje. Ljudi su stigli na Mjesec, jer su to želili (i istinski na tim radili). To je Božiji zakon. Kur'an kaže, (14:34: "Dao vam je (Bog) sve, što ste (od sebe) htjeli i tražili..")

Islamu su potrebni ljudi spremni na rad, i to na organizovan rad. Mi moramo napustiti "individualistički" duh Muslimana iz razdoblja dekadence koji se pokazao kao glavni uzročnik kasnije istorijske nemoći Islama.

Razvoj društva i svih njegovih manifestacija vodi ka složenosti. Očita je tendencija ka višim formama međusobno organizovanog djelovanja specijaliziranih jedinki. Jedinke se gube u cjelini; one svojom visokospecijalizovanom sposobnošću doprinose kvalitetu cjeline, ali im je sposobnost za samostalno djelovanje jako skućena. Djelovanje izolovanih jedinki ne daje željene rezultate. Ono može da zadovolji sujetu, pa i lične ambicije pojedinaca, ali u širim težnjama jedne ideje i jedne zajednice ono se pokazuje kao nedovoljno, neusaglašeno, neplansko, neorganizovano i besperspektivno djelovanje. Mi moramo napustiti pustu nadu u «genije» i «mehdije» od kojih očekujemo spas. Spas leži u nama, u vjeri ako je imamo. U svojoj fantaziji mi očekujemo od nekakvih spasioca da će raditi ono čime je Bog u stvari zadužio nas! Pa i uspjeh našeg peygambera — istorijski gledano — nalazio se u njegovoj sposobnosti da organizuje Muslimane u radu ka jednom cilju. Sa stanovišta vjere, vj e r n i c i su postigli uspjeh, jer su k srcu primili sugestiju Kur'ana da se čvrsto povežu kao jedno zdanje. (Sura Saff, ajet 4) Samo one ideje pobjeđuju gdje njeni pobornici potčinjavaju svoje lične ambicije zajedničkim, gdje se potiskuju one naše ljudske slabosti kojim mi želimo da se materijalno nagradimo i osobno afirmišemo: u tome i leži smisao stalnog kur'anskog poziva da pravu naknadu očekujemo

od Boga ako smo uistinu v j e r n i c i . Tada nam one naše ljudske izgledaju ništavne...

Konačno, nova ilmija mora napustiti podvajanje školovanih Muslimana na tzv. vjersku inteligenciju i na onu nekakvu drugu.

Taj formalizam razdvajanja je teško opterećenje iz vremena nazadovanja Islama. Ako neko pokuša to braniti tvrdnjom, da je to činjenica koja postoji i koju kao takvu treba i acceptirati (sviđala nam se ona ili ne), onda tim gore po nas! Trebamo shvatiti, da je to islamski neopravdano, a u praksi štetno. Iz svakodnevnog života znamo kako ova podjela postaje sve više puka formalnost: pripadati ilmiji ne znači biti učen i vjeran Islamu, a isto tako biti izvan toga staleža ne znači biti nezalica u stvarima Islama i nehajan prema njegovim interesima. Ne radi se o nekoj stvarnoj društvenoj podjeli, više je po srijedi psihološki momenat, koji se održava zahvaljujući inerciji jednog društva koje tavori. Postoji tendencija da se ta razlika zbríše, samo je treba — u interesu našeg duhovnog napretka — što brže ukloniti. Jedina podjela, koja ima osnova u principima Kur'ana, jest: na one koji rade za Islam i na one koji ne rade. To treba učvrstiti u našoj svijesti. Tada neka se svako odluči kojom će se "privoljeti carstvu..."

Nova ilmija mora napustiti onaj karakteristični preživjeli stav svojatanja i monopolisanja prava na Islam. Treba ugušiti u sebi onu cezarsku težnju "Bolje biti u selu prvi, nego u Rimu drugi!". Više bismo dobili i kao anonimni članovi jedne moćne zajednice, nego što dobijamo kao usamljeni pastiri raštrkanog, do kukanja oslabljenog stada.

Nova ilmija mora sebe shvaćati kao s l u g e Islama. Baš zato, neka ona pristupa onoj drugoj, toj tzv. svjetovnoj inteligenciji, pa neka u njenim redovima uporno traži one koji žele da rade na islamskom djelu. Važno je stvoriti mogućnosti za organizovani rad s jasnim ciljem i određenim planom djelovanja. Dosljedno sprovesti ovo značilo bi postići uspjeh — svakako, uspjeh za Islam. To je jedini način da se stvori prava islam-

ska inteligencija — skupina, koja će biti u stanju da u s p j e š n o izvrši zahtjev Kur'ana (3:104).

VI

Sve ovo izloženo biće teško shvatljivo i prihvatljivo za naše starije naraštaje.

Jedni će ovo ignorisati, drugi bagatelisati. A bilo kakav ozbiljniji pokušaj za promjenu uobičajenog reda stvari složeno će i tvrdo glavo odbiti. Nije važno koliko su odista lično ubjeđeni da je po srijedi “novotarija”, oni jednostavno niisu u stanju da siđu sa dosadašnjeg kolosijeka. Sa svojim načinom gledanja oni su toliko intelektualno srasli i psihički se saživili, da im je nemoguće da misle i rade izvan tih okvira.

Stoga, od njih ne treba očekivati ne predvođenje i podupiranje, nego čak ni “blagoslov” u ovim novim težnjama. Na kraju krajeva, ne bi bilo vrijedno kahariti se zbog nedostatka podrške kad ne bi trebalo još računati na istinske neprijatnosti s njihove strane. Oni su u stanju napraviti velikih neprilika. Za tako nešto oni imaju snage. Ali, mlađi naraštaji moraju shvatiti potrebu našeg rastrežnjenja i pogledati u oči stvarnosti, i njenim teškim uslovima za obnovu islamske misli, a tu (možda) za nekog može da bude i rastanak sa nečim od čega su mu već napravili osveštanu tradiciju. Uostalom, ovo je interes i same ilmije kao staleža ako ona misli opstati i društveno opravdati svoje postojanje. Upravo, ne ulažući napore za opstanak a napredak Islama, ilmija je sebe dovela u situaciju koja vodi njenoj tihoj likvidaciji. Ako ovaj osvrt bude jedino priča za gluhe, onda neka znaju da ubrzo neće više imati prilike ni za svoju današnju ulogu klanjača dženaza i učača hatmi.

Zar oni ne vide kako dolaze generacije koje i ne znaju za tu utjehu? Svakim novim danom i u njihovoj “tvrđavi” vjera i džamija gube na svojoj važnosti: našim selom se kao poplava šire mehane, kartanje, kocka i porno-časopisi, dakle nešto zabavnije, nego što su mu to oni u stanju pružiti svojim autoritetom. Zar to njima nije očito? Ili valjda misle i oni svoj nemar opravdati onim: “Šta ćete, takve su prilike i vremena!»

uz slijeganje ramenima. Oni, koji ostaju gluha za potrebe Islama, ubrzo će postati nijemi u «svom» vlastitom društvu. Izgubiće ga, a i sami će se izgubiti. Bog u Kur'anu kaže (5:57):

«O pravovjerni! Ko od vas ostavi svoju vjeru, zaista će Bog dovesti ljude koje On voli i koji Njega vole...»

Zamislimo se nad ajetima (61:2—3): “O vjernici, zašto govorite ono što ne činite? — Bogu je jako mrsko da govorite ono što učiniti nećete.», pa ćemo u sebi prepoznati lašce.

Ili ovaj ajet (2:44): «Zar vi naređujete svijetu (da čini) dobro, a sebe zaboravljate? A vi Knjigu učite! Da li vi ne svaćate?», u njemu se vjerno odražava naš lik! Mi vrlo dobro znamo k o m e je upućen ovaj ajet i kako se na n j i h Bog rasrdio. Hoćemo li i mi da Ga razgnjevimo? I m i p o z n a j e m o vjeru kao što su je i oni poznavali. Zar je to dovoljno?

Kur'an je sasvim određen kad kaže (61:10—11): “O pravovjerni! Hoćete li da vas naučim trgovini koja će vas spasiti žestoke kazne? — Vi ćete vjerovati Boga i Njegova Poslanika i borićete se svojim imetcima i životima na Božijem putu. To vam je mnogo bolje, ako to vi znate”. — A mi danas na svakom koraku susrećemo ljude koji su od sebe napravili trgovce vjerom. Treba li to da osigura napredak Islama?

Mi smo prosto anestezirani dugotrajnim nazadovanjem naše vjere. Doduše polaganim, ali stalnim. Više i ne reagiramo. Primamo to kao neminovnost, a nećemo da vidimo da smo upravo griješnici mi. Kur'an nam to otvoreno stavlja na znanje (u suri Tevbe, ajet 38):

«O vjernici! Šta vam je kad vam se kaže: «Izađite na Božiji put!». Vi ostajete na mjestu (kao ukopani) Jeste li to zadovoljni ovozemaljskim životom umjesto (onim) u vječnosti? Ovozemaljski život je malen užitak prema ahiretu».

I odmah zatim produžuje groznom prijetnjom: «Ne nastupite li, On (Bog) će vas kazniti bolnom kaznom i zamjenić vas drugim narodom . . .»

Zar ovome treba još nešto dodati?

PREPOROD

Septembar 1970. godine

Husein Đozo
UZ PRVI BROJ

Udruženje ilmije kao staleška organizacija službenika Islamske zajednice ima svoj određeni zadatak i utvrđene ciljeve koji su jasno definisani u društvenim pravilima.

U nastojanjima na polju ostvarenja ovih ciljeva Udruženja već odavno osjeća potrebu za pokretanjem svog glasila, kako bi se u tom nastojanju koristilo najefikasnijim, najmasovnijim i najsavremenijim medijem informisanja.

Na raznim nivoima, počevši od Izvršnog odbora, pa preko Plenuma do Skupštine, raspravljalo se o ovoj potrebi, utvrđivali i iznosili njen opravdani razlozi.

U tome se polazilo od činjenice da Islamska zajednica u ovom trenutku prolazi kroz veoma važan i dosta složen period svog svestranog razvoja. Ona se nalazi pred čitavim nizom neobično značajnih historijskih procesa.

Prije svega, ovdje je veoma primarno i od osobitog značaja kako se musliman kao pripadnik Islamske zajednice, naime kao vjernik postavlja i uključuje u novu socijalističku društvenu stvarnost. Ne bismo smjeli ni malo potcjenjivati značaj ovog procesa, tim prije što se ranije imala sasvim pogrešna predstava o mogućnostima ovog postavljanja, traženja svoga mjesta, aktivnog učešća u svim aktivnostima i preuzimanju odgovarajućeg dijela odgovornosti.

Mi smo duboko svjesni neophodne činjenice da od pravilne orijentacije snage koje nose ovaj proces, koje ga pokreću i usmjeravaju zavisi opstanak i bolja budućnost islama i muslimana u ovim krajevima. Ne može nam biti

svejedno kakve snage u njemu sudjeluju, kako se vjernik musliman u njemu postavlja i ponaša, da li ga konzervativne, reakcionarne i preživjele snage mogu dezorijentisati, omesti i zadržati u pasivnoj posmatračkoj poziciji, da li je aktivan i kao kreativni stvaralački faktor potpuno angažiran u svim zbivanjima našega društva, i da li ga varljivi i lažni oblici savremenosti mogu zavarati i isto tako, dezorijentisati odroditi i otuđiti.

Nije, isto tako, manje važan proces prerastanja iz malog u veliko M, naime proces izlaska iz okvira uskog i zatvorenog vida vjerskog postojanja. Ovaj proces ima veoma važan historijski značaj. Novi status Muslimana predstavlja vanredno krupan događaj koji otvara velike perspektive i mogućnosti za svestran razvoj, ali, istovremeno, nameće vrlo ozbiljne obaveze i odgovornosti.

Čini mi se da je vrlo teško u ovom trenutku sagledati i riječima iskazati puni historijski smisao ovog preobražaja i ove transformacije. Očito je da stojimo pred veoma teškim i složenim zadacima. Ne smijemo smetati s uma da se i novim statusom znatno pojačava uloga i odgovornost Muslimana. Ponašanje i postavljanje Muslimana kao naroda uveliko se razlikuje od njihova ponašanja i postavljanja kao Islamske zajednice. Za opstanak, bolju i sretniju budućnost Muslimana od osobite važnosti je kako se oni, kao narod, ponašanju, postavljaju i uključuju u bratsku socijalističku zajednicu jugoslavenskih naroda.

Ne možemo reći da na putu ovih procesa još uvijek ne postoje određene smetnje, poteškoće i prepreke. To su, na prvom mjestu, opterećenje iz prošlosti, ostaci zakržljale svijesti i elemenata vjerskog i nacionalnog antagonizma, koji su nastali u jednoj sasvim drugačijoj političkoj atmosferi i drugačijim historijskim uvjetima. Brže prevladavanje ovih ostataka i ubrza-

vanje procesa integracije u bratsku socijalističku zajednicu jugoslavenskih naroda, ovisiće o dobro smišljenoj akciji i punom angažovanju svih zdravih i progresivnih snaga.

Jedna od mogućnosti nadvladavanja takvih poteškoća imperativno nameće uključivanje službenika Islamske zajednice. Počinili bismo teški grijeh ako bismo njegovu ulogu i njegov utjecaj potcijenili. Vjerski službenik sa svojom funkcijom imama, hatiba, vaiza i vjeroučitelja stoji u najneposrednijem kontaktu sa širokim slojevima, živi sa njima zajedno, vidi, čuje, doživljava i preživljava sva zbivanja. Sasvim je evidentno da nam ne može niti smije biti svejedno kako se vjerski službenik u ovoj funkciji ponaša, postavlja i orijentiše u odnosu na sve probleme i procese koji se javljaju u njegovoj sredini, u njegovom džematu. Neosporno je, da od njegove ispravne orijentacije u najvećoj mjeri ovisi i orijentacija džematlija.

Svjesni ove činjenice, a imajući u vidu vrlo šaroliku i nedovoljnu stručnu spremu vjerskog kadra, Udruženje ilmije u Socijalističkoj Republici Bosni i Hercegovini nastojalo je pružiti svojim članovima - vjerskim službenicima najveću pomoć u vršenju njihove funkcije i u pravilnom postavljanju u društvu u kojem žive i u kojem vrše određene funkcije. Udruženje je uvijek u svim aktivnostima polazilo od činjenice i saznanja da se interesi muslimana vjernika ne mogu izdvajati iz njegovih interesa kao građanina. Pripadnik Islamske zajednice je istodobno i građanin socijalističke društvene zajednice. On kao Musliman ne smije biti zatvoren, nego mora biti potpuno otvoren prema društvu i potpuno uključen i angažiran u svim procesima toga društva.

Pokretanjem svoga glasila «Preporod» Udruženje će biti u mogućnosti da vjerskim službenicima pruža mnogo veću pomoć u stručnom i kulturnom uzdizanju, kao i u pravilnom postavljanju i orijentaciji u svakidašnjim druš-

tvenim zbivanjima, kako bi oni sa svoje strane pomogli džematlijama u ispravnom držanju i postavljanju.

«Preporod» će pružiti svu moguću pomoć na prvom mjestu imamu, a potom svakom džematliji - pripadniku islamske zajednice, kako da se u duhu islamskih propisa postavi, prije svega prema sebi, prema članovima svoga doma, prema džematu, komšijama, prema Islamskoj zajednici i prema široj društvenoj zajednici. Ovdje je vrlo važno imati uvijek u vidu da je naša društvena zajednica po svojoj nacionalnoj i vjerskoj strukturi heterogena i da će nadasve brižljivo čuvati, gajiti i razvijati dobre međuvjerske i međunacionalne odnose.

«Preporod» će se u ovom pogledu boriti svom snagom za princip pune otvorenosti prema svim ljudima, za princip izlaza iz uskih i zatvorenih vjerskih, nacionalnih i ideoloških okvira. Boriće se za podršku humanizaciji međuljudskih odnosa, za odnos čovjeka prema čovjeku, za međusobno povezivanje, na osnovu ponašanja, držanja i načina odnošenja prema čovjeku i društvu, a ne na osnovu užih opredijeljenosti i pripadnosti. Čovjek je prije svega čovjek, pa tek onda Musliman, Srbin ili Hrvat, vjernik, ateist itd. Najbitnije je u svemu tome kakav je ko kao čovjek. Sve druge pripadnosti u našim međuljudskim odnosima su sporedne. Dolaze u obzir samo ukoliko pomažu uspostavljanju ovakvih odnosa.

«Preporod» će najsnažnije održavati i izražavati iskrenu želju svih pripadnika Islamske zajednice za uspostavljanjem u što većoj mjeri bliskih i bratskih međuvjerskih i međunacionalnih odnosa.

Posebnu pažnju «Preporod» će posvetiti odnosima snaga iz malog i velikog M i o njihovoj punoj usklađenosti i harmoniji. Činjenica je da veliko M obuhvaća one snage koje se ne nalaze u malom m, no to ni u kom slučaju ne bi smjelo remetiti puno jedinstvo, slogu i harmoniju.

Posebna briga «Preporoda» biće posvećena pronalaženju i trasiranju novog načina pristupa savremenom čovjeku. Velike promjene u našem cjelokupnom životu postavile su, i to u najoštrijoj formi, i pitanje prilagođavanja vjerske aktivnosti i pitanje nužnosti određenih promjena u metodama, i strategiji te aktivnosti, tim prije što vjerska aktivnost u našem društvu ima status potpuno legalne aktivnosti. Od općeg društvenog interesa je da ova aktivnost bude postavljena na što solidnije osnove, da je nose što savremenije ustanove i što zdravije snage. Ne bi smjelo biti svejedno nikome kako je organizovan vjerski život, kako funkcionišu njegove ustanove i kako se postavljaju i ponašaju vjerski službenici.

Oživljavanje moralno-etičkih vrijednosti i jačanje duhovne komponente biće vrlo važna briga «Preporoda», koji će pomoći vjerskom službeniku da u borbi za moralni lik čovjeka, za oplemenjivanje njegove duše, za formiranje zdrave i pozitivno orijentisane ličnosti, dade svoj doprinos.

Oktober 1971. godine

Alija Izetbegović
ODGAJAMO LI
MUSLIMANE ILI POLTRONE?

Zamišljam ovaj članak kao mali razgovor sa našim roditeljima i vjerskim pedagogima.

Nedavno sam zatekao svog bliskog prijatelja, inače dobrog i oduševljenog Muslimana, kako piše članak o odgoju muslimanske omladine. Pročitao sam članak koji još nije bi dovršen, ali čije su glavne misli bile već izložene. Insistirajući na odgoju u duhu vjere, moj prijatelj poziva roditelje da kod djece njeguju vrline finoće, dobrog ophođenja, skromnosti, neisticanja, milosrđa, praštanja, pomirenja sa sudbinom, strpljenja, itd. On naročito upozorava odgajatelje

da čuvaju djecu od ulice, kaubojskih i kriminalističkih filmova, nekorisne štampe, nekih sportova koji podstiču agresivnost i duh nadmetanja, itd. Ipak, najčešća riječ u članku moga prijatelja bila je: poslušnost. Kod kuće se dijete treba pokoravati roditeljima, u mektebu hodži, u školi učitelju i nastavniku, na ulici čuvaru reda, a sutra na poslu direktoru, šefu, starješini.

Da bi ilustrovao svoj «ideal», pisac prikazuje dječaka koji se kloni svega lošeg, koji se nikada ne tuče na ulici, ne gleda kaubojske filmove (umjesto toga ide na časove klavira u muzičku školu), ne igra fudbal, ne nosi dugu kosu, ne hoda sa djevojkama (njega će roditelji oženiti «kada za to bude vrijeme»). On nikada ne viče, njegov glas se nigdje ne čuje («kao da nije živ»), on se svugdje zahvaljuje i izvinjava. Pisac to ne kaže, ali možemo nastaviti: njega zakidaju – on šuti. Udare mu čušku - on ne uzvraća nego dokazuje da to nije lijepo. Jednom riječju, on je od onih (->)što ni mrava ne bi zgazili».

Čitajući ovaj članak potpuno sam shvatio smisao one izreke koja kaže da je put do pakla popločan dobrim namjerama. I ne samo to: mislim da sam dokučio barem jedan od uzroka našeg nazadovanja posljednjih stoljeća: pogrešan odgoj ljudi.

Ustvari, već vijekovima, kao posljedica neshvatanja izvorne islamske misli, mi našu omladinu pogrešno odgajamo. Dok je neprijatelj, obrazovan i nemilosrdan, potčinjavao jednu po jednu muslimansku zemlju, mi smo našu mladež učili da bude fina, da «muhi zla ne misli», da se miri sa sudbinom, da bude poslušna, da se pokorava svakoj vlasti «jer svaka vlast je od Boga».

Ova otužna filozofija pokornosti, čije pravo porijeklo ne znam, ali koja, sigurno, ne potječe od islama, vrši dvije funkcije koje se savršeno i nesretno dopunjuju; s jedne strane, ona umrtvljuje žive, a s druge strane, ističući u ime vjere pogrešne ideale, ona oko islama okuplja one koji

su umrli prije nego su počeli da žive. Od normalnih ljudskih stvorenja, ona stvara nesigurne ljude, progonjene osjećajem grijeha i krivnji postaje istovremeno vrlo privlačna za ona promašena stvorenja što bježe od stvarnosti i traže utočište u pasivnosti i utjehi.

Samo na ovaj način može se objasniti činjenica da i u današnjem vijeku buđenja, upravo nosioci islamske misli ili oni koji sebe tako nazivaju, u svakoj konfrontaciji redovno gube bitku. Spleteni ovom filozofijom zabrana i dilema, ovi ljudi inače visokog morala, pokazuju se inferiorni i nedorasli u sukobu sa manje čestitim, manje kulturnim, sa zato odlučnim i bezobzirnim protivnicima, koji znaju šta hoće i koji ne biraju sredstva da postignu svoje ciljeve.

Šta bi bilo normalnije nego da muslimanske narode vode ljudi odgojeni u islamu i nadahnuti islamskom mišlju? Ali oni to ne uspijevaju iz jednostavnog razloga: odgajali su ih ne da vode, nego da budu vođeni.

Šta bi bilo prirodnije nego da upravo Muslimani u muslimanskoj sredini budu nosioci bunta protiv tuđinske vlasti, tuđinskih ideja i političkog i ekonomskog nasilja? Ali oni to ne mogu, opet iz istog osnovnog razloga: nisu ih učili da dižu glas, nego da se pokoravaju.

Odgajali smo (ili okupljali), dakle, ne Muslimane nego pohrone, skoro sluge.

U jednom svijetu koji je bio pun poroka, ropstva i nepravde, propovijedati mladeži da se kloni, da bude mirna, da se pokorava - nije li to saučesništvo u porobljavanju i tlačenju svoga vlastitog naroda?

Psihologija o kojoj je riječ, ima više aspekata. Jedan od njih je uvijek ponovna priča o prošlosti. Našem mladiću ne govore šta islam treba biti, nego šta je nekada bio. On zna za Alhambru i davna osvajanja, za grad iz «hiljadu i jedne noći», biblioteke u Samarkandu i Kordovi. Njegov duh stalno okreće slavnoj prošlosti i on

počinje živjeti od nje. Prošlost je naravno važna. Ali danas je korisnije popraviti dotrajali krov skromne džamije u svojoj mahali, nego znati nabrojati sve velelepne džamije što ih sagradiše naši davni preci. Čini se da bi trebalo spaliti svu tu slavnu historiju ako ona postaje utočište za uzdisanje i život od uspomena. Bilo bi bolje porušiti sve te velebne spomenike, ako je to uvjet da konačno shvatimo da se ne može živjeti od prošlosti i da je potrebno da i sami nešto uradimo.

Paradoksalno je da se ova pogubna pedagogija pokornosti i neprotivljenja propovijeda u ime Kur'ana, u kojem je princip borbe i otpora spomenut na barem pedeset mjesta. Kao zakonik Kur'an je ukinuo pokoravanje. Umjesto pokoravanja mnoštvu lažnih autoriteta i veličina, Kur'an je uspostavio jednu jedinu pokornost - pokornost Bogu. Ali, u ovoj pokornosti prema Bogu, Kur'an je izgradio slobodu za čovjeka, njegovo oslobođenje od svih drugih pokoravanja i strahova.

Šta možemo, dakle, savjetovati našim roditeljima i pedagozima?

Prije svega, možemo im poručiti da ne ubijaju sile u mladom stvorenju. Neka ih radije oblikuju i usmjere. Njihov uškopljenik nije Musliman, niti ima načina da se mrtav čovjek «prevede» u islam. Da bi odgajali Muslimana, neka odgajaju ljude, i to što kompletnije i potpunije. Neka im više govore o ponosu nego o skromnosti, više o hrabrosti nego pokornosti, više o pravdnosti nego o milosrđu. Neka podižu jednu dostojanstvenu generaciju koja će znati da ne treba tražiti ničije dopuštenje da živi i da bude ono što jeste.

Jer zapamtimo: progres islama - kao i svaki drugi progres uostalom - neće doći od mirnih i pokornih, nego od hrabrih i buntovnih.

Januar 1977. godine

Hilmo Neimarlija
**PROCESI KOJI NAS PRONOSE
BUDUĆNOSTI**

Narastanje unutarnjih procesa i iznošenje neizbježnih protivrječnosti u funkcioniranju pojedinih segmenata složene strukture Islamske zajednice čini danas prijeko potrebnim kritičko domišljanje njenog cjelovitog događaja i svih onih mijena koje nezaustavljivo prolaze u svom susretanju s nabujalom i do beskrajra raširenom suvremenosti. Pitanje što se uistinu zbiva u zajednici i sa zajednicom koja sebe i svoje ustrojstvo opravdava izboravajući, potvrđujući i unapređujući islamski život u ovim prostorima odviše je aktualizirano najneposrednijim realitetom da bi mu se moglo uzvraćati pukim improvizacijama i neutemeljenim, komotnim prosudbama.

Dosadašnja odgovaranja, najvećma bučna i neosnažena objektivnim uvidom, zgala su u trošnosti svojih neobaveznosti i jednostranosti. Pogotovo ona koja su, mimoilazeći dublje uzroke, razloge i ispoljavanja jedne situacije islama i Islamske zajednice, njihovo kompleksno događanje ili bukvalno negirala ili do apologetske banalnosti hipertrofirala i uljepšavala. Sada je već sasvim jasno da imamo zajednicu kakvu zaslužujemo, da svim njenim postignućima i nedostacima zbog kojih se možemo i stidjeti i ponositi, jer su rezultat naših vlastitih pregnuća i slabosti. Na nama samima je da spram njih uspostavljamo odnos koji će im, mirno i bez nepotrebne buke, iznalaziti i određivati pravu mjeru i važenje. Budemo li ih sagledavali na proširenijem strukturnom i procesualnom planu, onako kako se sve pojave u ljudskom svijetu nadaju cjelovitijem pogledu, sustizaćemo pretpostavke njihovog pravog, djelatnog nadilaženja na pravcu akcije koja nas sve podjednako obavezuje i za čije ishode smo svi zajedno odgovorni.

Međutim, prije svih konkretnih praktičnih odnosa, nastojanja i funkcija, Islamska zajednica je polje očitovanja islamskog duhovnog života, prostor njegovog dostizanja vlastite istinitosti u vremenu, prvi okvir naše islamske povijesti. Iz strujanja u ovim dubljim slojevima njene strukture započelo je ne tako davno izrastanje duhovnog procesa koji je spontano i stvaralački nesmierno krenuo kušati mogućnost susretanja vrijednosti na kojima je počivao i vremena na koje je bio upućen. Bio je to, nakon duge pauze, prvi pokušaj da se iznutra zajednice današnjice zacrta pravac životu koji hoće svoju islamsku realizaciju u svijetu kojem pripada. Dok je u početku nastupao kao pobuna protiv jedne ukočene tradicije koja je blokirala islam držeći ga u prošlosti i daleko od tokova suvremenosti, kasnije će dobiti jasnoću i misaonu izravnost u nastojanju da islam i neposrednu stvarnost dovede do aktivne veze, do djelatnog odnošenja i stvaralačkog dijaloga.

Naravno, nije teško pretpostaviti što mu se sve u našem islamskom okružju suprotstavilo. Od trome tradicionalističke svijesti, ušančene u rahatluku i beskrajnoj tišini «povijesnog samozaborava» negatorski određenog spram svega oko sebe, do svih malograđanskih mentaliteta koji svaki dašak novog života vazda primaju kao sračunati atak na njihove nepovredive i neprolazne udobnosti, buktisavala je reakcija u strašnoj bojazni, u silnom strahu za islam i sve islamsko. Da će stradati u svijetu kojemu je upućen da bi ga mijenjao prema višim zahtjevima pravednosti, ljepote, smisla, da bi ga učinio ljudskijim. Dakako, proces duha se ne može zaustaviti niti razbiti drekom i praznim vapajima za nekadašnjim vremenima, naročito onda kada dolazi od onih koji ne mogu suditi ni prošlost u koju su bespovratno zaronjeni, a pogotovo sadašnjost koja ih mimoilazi i budućnost do koje duhom nikada ne dospijevaju. Napor da se islam pronalazi u svijetu a realni svijet u njegovim principima, vrijednostima i vizijama osnaživan je i

sukobima i novim situacijama koje su se nadavale tako da je sami taj odnos s vremenom zado-
bijao važnje nosećeg opredjeljenja i orijentacije
u Islamskoj zajednici. Iz njega će i «Preporod»
poniknuti ponajprije kao potreba, ali i kao zna-
čajan izraz i potvrda njegovih naraslosti. Preko
toga se već može vidjeti koliko je krupnog i zna-
čajnog njime pokrenuto, aktualizirano, uspostavl-
jeno.

Pa ipak, različiti događaji koji su se zbili i
koji se zbivaju u našoj zajednici u danima koji
upravo teku svjedoče da vrijeme iznutarnjih su-
protstavljenosti nije za nama. Nasuprot procesu
koji nas islamski najživlje suočava sa svijetom
oko nas i u nama, ponovno se javljaju različita
postavljanja i svijesti, manje troma nego nekada
bučna tradicionalistička, ali ništa manje nega-
torske, besperspektivne, nepovijesne. Sav nji-
hov horizont zakriljuje tipična malograđanska
samodovoljnost i nesposobnost da se priznaje i
uvažava drugi, da se vidi i ide dalje od sebičnog
vlastitog interesa, da se osjeti tuđe postignuće
i tuđa duhovna potvrđenost. Međutim, jedna-
ko kao i tradicionalistička svijest, one najčešće
nastupaju na način spasiteljice islama i najme-
ritornijih analitičara i kritičara svega što se s
njim zbiva. Samo spašavanje najčešće se sastoji
u jednom komotnom potezanju različitih fra-
za koje svojim prazninama izravno podsjećaju
na dekadentni period islama i njegovu frazeo-

logiju, kojom su ga vajni branioci «branili» od
cijelog svijeta i prave istine o vlastitoj situaciji.
Kada sude ove dekadentne svijesti poricanjem
svega drugačijeg i različitog, jer takvo nešto nisu
moćne razumjeti, njihova ispoljavanja pokazuju
žalosnu nesposobnost za uspostavljanjem bilo
kakvog dubljeg odnosa s islamom, vremenom,
povijesnim svijetom, a jedina pozicija koja im je
za svagda osigurana očituje se u opiranju kre-
ativnom, slobodnom, izvornom, svemu onome
što iz sebe nikada ne mogu iscijediti. Takve su
po strukturi svoje iskonske ograničenosti, su-
hoće, beživotnosti i ovdje im ne bi bila pružena
pažnja da se nisu upetljale, grubo i nespretno,
kao što to vazda čine, u procese koji ih široko
nadilaze. Susretanje islama i vremena koje nas
pronosi budućnosti zalazi u našu zajednicu i
naše živote kao pravac smisla. Stoga i reagiranje
i želja da se to zaboravi pred zadacima koji sada
možda jasnije prosijavaju, pred akcijom koja nas
sve obavezuje.

U kontekstu procesa koji nas pronose bu-
dućnosti događanja zajednice kojoj pripadamo
ocrtava se iznova ustanovljeno mjesto i zadatak
«Preporoda». Njegovo je davnašnje određenje
aktualizirala zbilja koju treba pratiti i unapređi-
vati. Izlazeći kao izraz stanja i postignuća zajed-
nice on će i registrirati, ali i vrednovati onoliko
koliko se preobražaji i procesi mogu prosuđivati
u svom nezavršenom toku.

